

Nuorten ajatuksia Perhekoti Himaharjun toteuttamasta jälki- huollosta

”Se niin kun turvaa nuoren tulevaisuuden”

Opinnäytetyö

**Anne Ainasoja
Ulla Mykkänen
Päivi Tikkanen**

**Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisuunnan suuntautumisvaihtoehto**

Hyväksytty _____.____._____

Koulutusala: Sosiaali- ja terveystieteiden ala	
Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto: Sosiaalikasvatuksen suuntautumisvaihtoehto
Työntekijä/tekijät: Anne Ainasoja, Ulla Mykkänen ja Päivi Tikkanen	
Työn nimi: Nuorten ajatuksia Perhekoti Himaharjun toteuttamasta jälkihuollosta ”Se niin kun turvaa nuoren tulevaisuuden”	
Päiväys: 3.10.2008	Sivumäärä/liitteet: 60/5
Ohjaaja/ohjaajat: Auli Pohjolainen	
Toimeksiantaja: Perhekoti Himaharju Oy	
Tiivistelmä: <p>Opinnäytetyössämme selvitettiin nuorten odotuksia ja kokemuksia Himaharjun järjestämästä jälkihuollosta. Lisäksi selvitimme nuorten näkemyksiä itsenäistymisajan tuen tarpeesta sekä sitoutumisesta jälkihuoltoon. Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa toimeksiantajallemme tietoa siitä, miten heidän järjestämänsä jälkihuolto toimii nuorten mielestä. Samalla saimme tietoa, miten Himaharju voi kehittää jälkihuoltopalvelujaan.</p> <p>Opinnäytetyömme oli kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä käytimme teemahaastattelua ja aineiston analyysissä hyödynsimme teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Perhekoti Himaharjun nuoret. Haastattelemamme nuoret olivat joko siirtymässä Himaharjun järjestämään jälkihuoltoon, tai olivat haastatteluhetkellä tai jo aiemmin olleet jälkihuollon piirissä. Haastateltavat olivat 17–24-vuotiaita ja heitä oli seitsemän.</p> <p>Tutkimuksessa nuorten sitoutumista jälkihuoltoon tarkasteltiin nuoruuden kehitystehtävien sekä sitoutumisen käsitteiden avulla. Tutkimuksessa sitoutuminen määritellään William Perryn mukaan sekä sitä tarkastellaan Paula Morrowin työhön sitoutumisen teorian avulla. Tutkimuksessa todettiin, että nuorille tulee kertoa jälkihuollosta ja sen tuomista hyödyistä ajoissa. Nuoret olivat tyytyväisiä Himaharjun järjestämään jälkihuoltoon. Nuorten sitoutumiseen jälkihuoltoon vaikutti nuorten mielestä työntekijöiden suhtautuminen ja käyttäytyminen nuoria kohtaan.</p> <p>Jatkotutkimuksena voisi tehdä pitkittäistutkimuksen jälkihuollon merkityksestä nuoren elämään. Tutkimuksessa seurattaisiin sekä jälkihuoltoa vastaanottaneita nuoria sekä niitä, jotka eivät ole olleet jälkihuollon piirissä. Tutkimus antaisi tietoa, onko jälkihuollolla vaikutusta esimerkiksi koulutukseen. Toiminnallisena tutkimuksena voisi kokeilla Himaharjun porrastetun asumisjärjestelmän toimivuutta jossain muussa sijaishuoltoyksikössä.</p>	
Avainsanat: Lastensuojelu, jälkihuolto, sitoutuminen, nuoruuden kehitystehtävät, psykososiaalinen tuki	
Luottamuksellisuus:	

Field of study: Social Services, Health and Sports	
Degree Programme: Degree Programme of Social Services	Option: Social Pedagogy
Author(s): Anne Ainasoja, Ulla Mykkänen and Päivi Tikkanen	
Title of Thesis: Young people's thoughts about Family Home Himaharju's after-care. "It like safes young people's future."	
Date: 3.10.2008	Pages/appendices: 60/5
Supervisor(s): Auli Pohjola	
Project/Partners: Family Home Himaharju Oy	
Abstract: <p>The purpose of the thesis was to find out about expectations and experiences of young people from after-care in Family Home Himaharju. Moreover, another purpose of the study was to find insights to how to support young people in their process towards independence and commitment to after-care. The aim of this thesis was to produce information on what the young people thought about after-care. At the same time we gained information on how Himaharju could improve their after-care services.</p> <p>The research was qualitative. The material was gathered by thematic interviews and the theory-based content analysis was used in analysing. The target group of this study was the young people in Family Home Himaharju. The interviewed young people were either moving to Himaharju to get after-care or were at the time of interviewing in after-care or had already received after-care. There were seven 17-24- year-old young people interviewed.</p> <p>In our thesis we considered young people's commitment to after-care with the help of developmental tasks in adolescence and using the concept of commitment. In our study commitment is defined as based on William Perry's theory and we also take a look at Paula Morrow's theory of work commitment. The study revealed that young people should be told earlier about after-care and its benefits. Young people were satisfied with the after-care which they received from Himaharju family home. The commitment of young people to after-care was affected by the employees' attitudes and behaviour towards young people.</p> <p>A follow-up research as a profile study could deal with the meaning of after-care on young people's lives. The research could include both young people who have been in after-care and those who have not. The research could give information if after-care has effect on, for example, education. A functional research could consider Himaharju's tiered housing system functionality in other foster-care units.</p>	
Keywords: Child welfare, after-care, commitment, developmental tasks in adolescence, psychosocial guidance	
Confidentiality:	

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELUASIAKKUUDESTA JÄLKIHUOLTOON	8
2.1 Lastensuojeluprosessin kulku	9
2.2 Jälkihuollon päämäärä	12
2.2.1 Jälkihuollon toteuttaminen	13
2.2.2 Aiempia tutkimuksia ja projekteja jälkihuollosta	16
2.3 Nuori yhteiskunnan jäseneksi jälkihuollon avulla	20
3 JÄLKIHUOLTOON SITOUTUMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	23
3.1 Nuoruuden kehitystehtävät	23
3.2 Sitoutuminen jälkihuollossa	26
3.3 Nuorten psykososiaalinen tukeminen jälkihuollossa	29
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	32
4.1 Tutkimustehtävät	32
4.2 Toimeksiantaja Himaharju Oy	33
4.3 Kohdejoukko	34
4.4 Teemahaastattelu tiedonkeruumenetelmänä	35
4.5 Haastatteluaineiston analyysi	36
4.6 Tutkimuksen luotettavuus	37
4.7 Tutkimuksen eettiset kysymykset	38
5 TUTKIMUSTULOKSET	40
5.1 Nuorten ajatuksia jälkihuoltoon sitoutumisesta	40
5.2 Psykososiaalisen tuen tarve itsenäistymisessä	41
5.3 Nuorten kehittämis ehdotuksia Himaharjun jälkihuollosta	44
6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	47
7 POHDINTA	52
7.1 Tuloksista	52
7.2 Opinnäytetyöprosessin arviointia	54
LÄHTEET	56

LIITTEET

Liite 1 Himaharjun porrastettu asumisjärjestelmä

Liite 2 Teemahaastattelun runko

Liite 3 Esimerkki pelkistyksestä

Liite 4 Nuoren haastattelulupa

Liite 5 Haastattelulupa alaikäisen huoltajalta

1 JOHDANTO

Lastensuojelutyön tarve on lisääntynyt viime vuosikymmenen aikana. Tämän seurauksena myös sijaishuoltoon tulevien lasten ja nuorten määrä on kasvanut. (Känkänen & Laaksonen 2006, 42.) Vuonna 2007 jälkihuollossa oli 2 282 nuorta, joista suurin osa oli 18–20-vuotiaita (Kuoppala 2008). Jälkihuollossa sijoitettuna ollut nuori saa tukea ja apua sijoituksensa jälkeenkkin. Jälkihuolto on nuoren tukemista ja auttamista arjessa ja nuorelle jälkihuolto on aina vapaaehtoista. Vaikkei nuori heti alussa ole jälkihuollosta kiinnostunut, hän voi kuitenkin muuttaa mielensä vielä ennen kuin täyttää 21 vuotta, jolloin jälkihuolto virallisesti päättyy. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Jälkihuollon välttämättömyys ja sen kiinteä yhteys sijaishuoltoon on tärkeää. Nuoren elämään puuttuessa on yhteiskunnalla velvollisuus kantaa ottamansa vastuu loppuun saakka. Yhteiskunnan kannalta jälkihuolto on sekä moraalisesti että taloudellisesti järkevää. Jälkihuollon tiiviillä tuella on mahdollista ehkäistä pitkäaikaisen syrjäytymisen uhka. (Känkänen & Laaksonen 2006, 44.)

Lastensuojelussa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei jälkihuollon järjestämistä toteuteta laadullisesti hyvin. Kunnilla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa, jos nuori sitä haluaa. (Laaksonen 2004, 12–13.) Nuorten jälkihuoltoon liittyvistä ongelmista on ollut puhetta. Nuorten mielipiteiden selvittämisestä olisi apua nuorten jälkihuollon järjestämisessä ja sen laadun parantamisessa. Yhteisiä käytäntömalleja tehtäessä myös jälkihuoltotyön menetelmiä saataisiin yhtenäisemmiksi. Tällöin jälkihuollon laatu olisi samankaltaista riippumatta nuoren kotipaikkakunnasta tai jälkihuoltoyksikön sijainnista.

Syksyllä 2005 Valtion koulukotien jälkihuoltohankkeessa kerättiin havaintoja eri paikkakunnilta lastensuojelun jälkihuollon toteutumisesta. Selvityksen mukaan joillain alueilla jälkihuolto oli hoidettu hyvin. Näiltä paikkakunnilta löytyi jälkihuoltokeskuksia, jälkihuollon asiakasohjausryhmiä, palveluohjaajia ja eriasteisia tuetun asumisen muotoja. Useimmissa kunnissa jälkihuoltotyö oli kuitenkin edelleen alueellisen sosiaalityöntekijän varassa. Tällöin toteutus oli siten riippuvainen yhden työntekijän resursseista, tiedoista ja taidoista. (Känkänen & Laaksonen 2006, 43.)

Nykyiset käytössä olevat sosiaali- ja terveysalan palvelut eivät riitä vastaamaan toimintaympäristöjen muuttuneisiin tarpeisiin. Alueellisten muutosten osoittautuessa riittämättömiksi on koottava yhteen paikallisia ja valtakunnallisia saavutuksia. Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut KASTE-hankkeen eli Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman. Hanke on käynnistynyt vuoden 2008 alussa ja se kestää vuoteen 2011. Lastensuojelussa pyritään matalan kynnyksen palveluilla kehittämään huostaanottoja ehkäiseviä palveluja sekä vahvistamaan aikuisten läsnäoloa nuorten elämässä. Ohjelmassa selvitetään uudistustarpeet ja toteutetaan tarvittavia muutoksia yhteistyössä sidosryhmien ja kentän toimijoiden, erityisesti kuntien kanssa. KASTE-hankkeen tavoitteena on päästä päämääriin uuden lastensuojelulain avulla. Hankkeen tarkoituksena on kehittää ja pilotoida uudenlaista palvelujen kokonaisuutta yhdellä alueella ja levittää tätä asteittain koko maahan. (Kaste-hanke 2008.)

Olemme jokainen olleet sekä harjoittelussa että töissä huostaanotettujen lasten ja nuorten parissa. Kiinnostuksemme tutkimuksen aiheeseen nousi siis käytännön kautta. Huomasimme konkreettisesti kuinka jälkihuoltoasioiden käsittely sijaishuoltoyksiköissä vaihteli. Toimeksiantajaksemme saimme Perhekoti Himaharjun, joka oli kiinnostunut järjestämänsä jälkihuollon toimivuudesta.

Perhekoti Himaharju halusi tietää, kuinka nuoret saataisiin sitoutumaan paremmin heidän järjestämäänsä jälkihuoltoon. Toimeksiantajaa kiinnosti myös nuorten tuen tarve itsenäistymisvaiheessa. Tässä tutkimuksessa selvitetään Himaharjussa sijaishuollossa olleiden 17–24-vuotiaiden nuorten suhtautumista ja sitoutumista Perhekodin järjestämään jälkihuoltoon. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa toimeksiantajallemme uutta tietoa siitä, kuinka heidän järjestämänsä jälkihuolto on toiminut.

Tutkimustuloksista saadulla tiedolla kehitetään Perhekoti Himaharjun jälkihuoltoa. Tutkimuksessa käytettyä teoretietoa voidaan soveltaa käytäntöön tutkimustuloksiin yhdistettynä. Tutkimuksen tavoitteena oli olla käytännönläheinen, jotta Perhekodin olisi helppo hyötyä tuloksista ja kehittää nykyisiä työmenetelmiään.

2 LASTENSUOJELUASIAKKUDESTA JÄLKIHUOLTOON

Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tuli voimaan vuoden 2008 alussa. Uudistettu laki pyrkii edistämään moniammatillisuutta ja varhaista puuttumista edistäviä tekijöitä. Viranomaisten on puututtava varhain ongelmiin sekä pyrittävä ongelmien ennaltaehkäisyyn. Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluasioissa on laajentunut uuden lain myötä kouluille ja aamu- ja iltapäiväkerhojen ohjaajille. Määriteltäessä lapsen sijoituspaikkaa laki velvoittaa lähiverkoston kartoittamiseen. Lastensuojeluilmoituksen tultua sosiaaliviranomaisille on heidän selvítettävä seitsemän arkipäivän kuluessa onko ilmoitus aiheellinen. Ilmoituksen ollessa aiheellinen on lastensuojelutarpeen selvitys tehtävä kolmen kuukauden aikana. (Helminen 2008.)

Lastensuojelun laadun parantamiseksi Laituri-projekti on tehnyt vuonna 2004 julkaisut valtakunnalliset laatukriteerit sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Projektin tarkoituksena oli luoda kriteeristö sekä malli sijaishuollon ulkoisen arvioinnin järjestelmäksi. Kriteeristöä tarvitaan jotta lastensuojelupalveluja tuottavat yksiköt voivat itse kehittää toimintansa laatua. Lapsen näkökulmasta tehty kriteeristö auttaa määrittelemään hyvän hoidon piirteet ja turvaa näin lapsen edun. Kriteeristöstä on apua läänitasolla toimintalupia myönnettäessä. Kunnille siitä on hyötyä sijoituspäätöstä tehdessä sekä sijoitusta seurattaessa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005.)

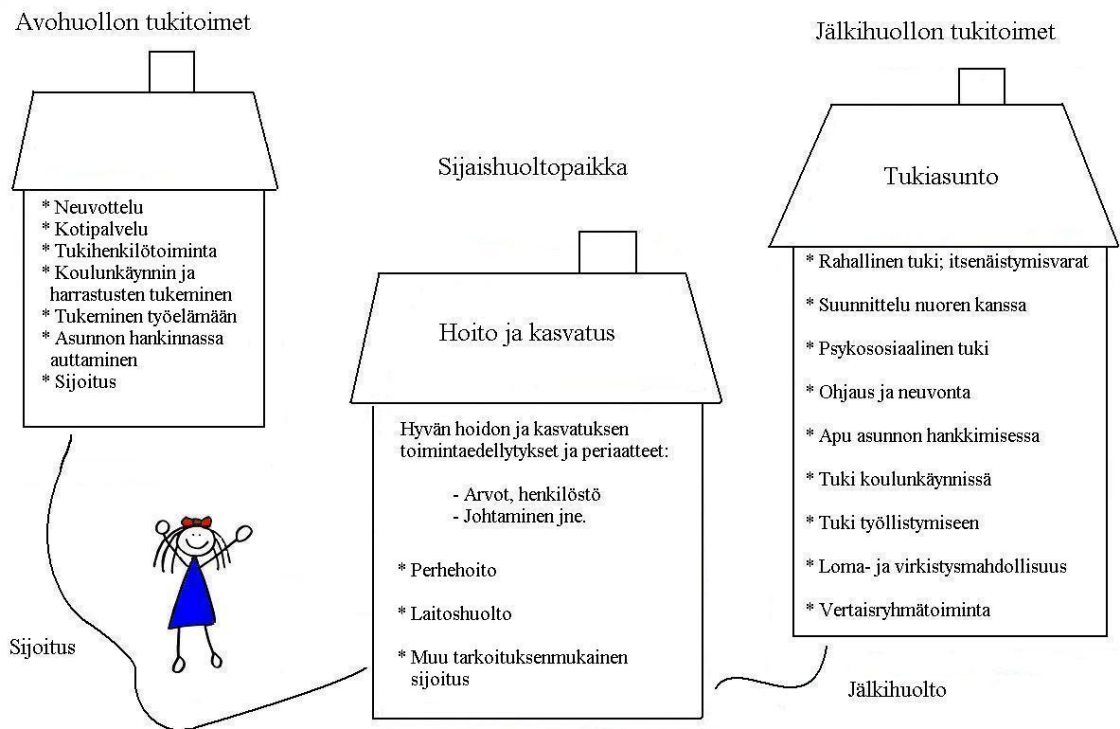
Sijaishuollon laatukriteereillä tarkoitetaan jälkihuollon päämäärien sekä yleisten lastensuojelua koskevien säädösten toteutumista sijaishuollon yksikössä. Sijaishuoltopaikan tarjoama hoito ja kasvatusta sekä muu toiminta jäsenetään kirjallisesti kuvattuina prosesseina. Näiden prosessien mukaan toimitaan, arvioidaan ja kehitetään toimintaa. Sijaishuollon prosessissa eli lapsen polussa on kolme vaihetta: sijoitus, hoito ja kasvatusta sekä jälkihuolto. Kriteereissä näitä vaihteita tarkastellaan yksityiskohtaisesti jakamalla ne kussakin vaiheessa tapahtuviin toimintoihin. Prosessikuvaukset luovat kehyksen lapsen tai nuoren henkilökohtaisen hoidon ja kasvatuksen suunnittelulle. Tähän suunnitteluun myös lapsi tai nuori sekä mahdollisuuksien mukaan hänen lähipiirinsä osallistuvat. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005, 8–9.)

2.1 Lastensuojeluprosessin kulku

Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsille ja nuorille turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö, sekä mahdollistaa tasapainoinen ja monipuolinen kehitys. Aina lapsen tai nuoren oma koti ei turvaa lapselle tai nuorelle tervettä kehitystä tasapainoiseksi ihmiseksi. Tällöin lastensuojelun työntekijöiden on puututtava asiaan. (Forss & Vatula-Pimiä 2007, 207.) Lastensuojeluprosessi alkaa lastensuojeluilmoituksesta tai asiakkaan tekemästä avun pyynnöstä. Lastensuojelutyö voi alkaa myös sosiaalityöntekijän ilmaistessa huoltaan perheen tai nuoren tilanteesta. (Söderholm, Halila, Kivitielä, Mertsola & Niemi 2004, 225–226.) Olemme rajanneet lastensuojeluprosessin alkamaan avohuollon tukitoimista. Näin kohdennamme työtämme lastensuojelun tukitoimiin, erityisesti jälkihuoltoon.

Lastensuojelun toimenpiteiden kohteeksi tulevilla perheillä esiintyy tavallisesti monenlaisten hyvinvoinnin ongelmien kasautumista. Kasvanut lastensuojelun tarve kertoo puolestaan perheiden arkielämän ongelmien lisääntymisestä. (Raunio 2006, 99.) Tutkimusten mukaan suomalaiset lapset eivät voi yhtä hyvin kuin muissa Pohjoismaissa (Forss & Vatula-Pimiä 2007, 207).

Lastensuojelun keinoja puuttua lasten tai nuorten pahoinvointiin ovat avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja jälkihuolto (kuviot 1). Lastensuojelulain nojalla asiakkaalla on mahdollisuus erilaisiin avohuollon tukitoimiin asuinpaikasta riippumatta. Tällainen tukitoimi on esimerkiksi asiakkaan neuvottelumahdollisuus sosiaalityöntekijän kanssa. Hänellä on myös oikeus kotipalvelun apuun sekä lapsilla on oikeus päivähoitoon. Asiakkaalla on lisäksi mahdollisuus tukihenkilötoimintaan sekä lasten koulunkäynnin ja harrastusten tukemiseen. Lapsilla on myös mahdollisuus sijoitukseen kodin ulkopuolelle ja nuoria tuetaan työelämään siirtymisessä sekä heille järjestetään asunto. Joskus avohuollon tukitoimet eivät riitä lapsen turvalliseen kehitykseen tai perhe voi kieltäytyä avohuollon tukitoimista. Tällöin lapsen ja perheen tilannetta mietitään uudelleen ja harkitaan mahdollista huostaanottoa. (Johansson, Rantanen-Yilmaz & Valtonen 2003.)

KUVIO 1. Lastensuojeluprosessin kulku (Ks. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005)

Lapsen huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle on lastensuojelun viimeinen keino turvata lapsen turvallinen kasvu ja kehitys. Lastensuojelulain mukaan huostaanoton tulee tapahtua hienovaraisesti vanhempia kuunnellen ja kunnioittaen. Sijoitettuna ollut lapsi pyritään saamaan takaisin biologisille vanhemmilleen, mutta aina tämä ei ole mahdollista. Huostaanotto puretaan kun sille ei enää ole edellytyksiä, mutta lapsen ja nuoren edusta on aina huolehdittava. (Forss & Vatula-Pimiä 2007, 207.)

Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon, laitoshuoltoon tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla, ottaen huomioon lapsen edun. Perhehoidossa huostaanotetun lapsen hoito, kasvatusta tai muu ympärivuorokautinen huolenpito järjestetään kodin ulkopuolella, yksityisessä kodissa. Laitoshuolto tarkoittaa sijaishuollon järjestämistä laitoksessa esimerkiksi lastenkodissa, jossa on riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälit. (Johansson ym. 2003.) Tämän tutkimuksen toimeksiantaja on laitos, joka käyttää epävirallisesti nimeä Perhekoti. Perhekodin vanhemmat asuvat päärakennuksessa ja

huolehtivat pääosin yövalvonnasta. (Röntynen 2008.) Laitoshuollon ja perhehoidon välimaastoon jääviä toimintamuotoja nimitetään muiksi tarkoituksenmukaisiksi tavoiksi. Esimerkiksi lapsen tuettu asuminen on järjestetty laitokseen yhdessä hänen perheensä kanssa. (Johansson ym. 2003.)

TAULUKKO 1. Sijais- ja jälkihuollossa olleet lapset ja nuoret vuosina 2000–2007 (Kuoppala 2008)

	Kodin ulkopuolelle sijoitetut yhteensä (0–20-v.)	à joista sijoitettuna jälkihuollossa (0–20-v.)	à joista 18 vuotta täyttäneet
2000	12 861	1 997	1 874
2001	13 521	2 211	2 063
2002	14 182	2 408	2 243
2003	14 380	2 363	2 191
2004	14 829	2 366	2 176
2005	15 351	2 408	2 203
2006	15 774	2 444	2 216
2007	16 059	2 282	2 084

Kuoppalan taulukko osoittaa 2000-luvulla tapahtuneiden lastensuojeluasiakkuuksien muutoksista (taulukko 1). Taulukkoa tarkasteltaessa huomaa, että jälkihuollossa olevien nuorten määrä ei ole noussut samassa suhteessa kuin sijoitettujen lasten ja nuoren määrä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut seitsemässä vuodessa 25 %. Jälkihuoltoon sijoitettujen määrä on kasvanut samassa ajassa vain 14 %. Jälkihuollossa olevien yli 18-vuotiaiden määrä on puolestaan kasvanut seitsemässä vuodessa 11 %. (Kuoppala 2008.)

Vuonna 2007 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 16 059, joista jälkihuollossa oli 2 282. Vuonna 2007 jälkihuollossa oli kaikkiaan 162 henkeä vähemmän edellisvuoteen 2006 verrattuna. Edellisen kerran jälkihuollossa olleiden täysi-ikäisten määrät olivat olleet laskussa vuosina 2003 ja 2004. (Kuoppala 2008.)

Taulukon 1 mukaan nuori siirtyy jälkihuoltoon yleisemmin 18-vuotiaana, sijoituksen päätyttyä. Vuonna 2000 jälkihuollossa olevista lapsista ja nuorista 18 vuotta täyttänei-

tä oli 94 %. Vastaava luku oli vuonna 2004 vielä 93 %, mutta nyt vuonna 2007 jo 91 %. (Kuoppala 2008.) Tämä merkitsee siis sitä, että jälkihuollossa on vuosi vuodelta enemmän alle 18-vuotiaita. Muutos ei ole suuri, mutta se voi jatkua vielä tulevaisuudessaakin.

2.2 Jälkihuollon päämäärä

Sijoituksen päätyttyä useimmat nuoret tarvitsevat tueksi tuttua ja luotettavaa aikuista, jolta on mahdollista pyytää apua. Nuoret tarvitsevat myös vahvistusta sille tunteelle, että hänestä ja hänen verkostonsa hyvinvoinnista ollaan edelleenkin kiinnostuneita. Kun nuoret ovat siirtyneet sijoitusten jälkeen asumaan esimerkiksi asuntolaan, heistä suuri osa on jäänyt yksin. Yleensä sosiaalityöntekijöillä ei ole tarpeeksi resursseja nuoren riittävään tukemiseen. Eikä nuorilla itsellään aina ole tukena sellaista perhettä tai lähiyhteisöä, jota muilla samanikäisillä nuorilla on. (Jahnukainen 2004, 323.)

Nuoren itsenäistymisen kannalta on tärkeää, että nuorella on ainakin yksi hyvä aikuista ja/tai viranomaisuhde. Nuoret kaipaavat aikuisen tukea tavallisissa arkisissa asioissa sekä vain olemaan läsnä. (Laaksonen 2004, 27.) Jälkihuollon tarkoituksena on helpottaa lapsen tai nuoren kotiutumista sijaishuollosta tai helpottaa nuoren itsenäistymistä. Käytettävissä ovat mitkä tahansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, joita on järjestettävissä yksilöllisen jälkihuoltotarpeen perusteella. (Puonti, Saarnio & Hujala 2005, 263.)

Jälkihuollon päämääränä on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukena. Nuoren olisi hyvä tietää, mitä jälkihuolto tarkoittaa, jotta hänelle selviäisi, että se on muutakin kuin taloudellista tukea. Tästä syystä itsenäistyvälle nuorelle tulisi selvittää, mitkä ovat hänen oikeutensa lastensuojelun asiakkaana. Nuoren tulisi myös tietää, milloin asiakkuus mahdollisesti siirtyy sijaishuollosta jälkihuoltoon. Pitkäaikainen tuki keskeytyisi epätarkoituksenmukaisella tavalla, jos yhteydenpito ja tukeminen päättyisivät täysi-ikäisyyteen, biologiseen perheeseen takaisin siirtymiseen tai omaan asuntoon muuttamiseen. (Laaksonen 2004, 10, 24.)

2.2.1 Jälkihuollon toteuttaminen

Lastensuojelulaissa (417/2007) sanotaan, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee järjestää sijoitettuna olleelle lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuoltoa saatetaan järjestää myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen. Näin voidaan toimia, jos yksin lapseen kohdistunut sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muille kuin huostaanotetuille nuorille. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut sijoituksen jälkeen lastensuojelun asiakkaana. Jälkihuollon järjestäminen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Jälkihuollolle on laadittu valtakunnalliset jälkihuollon kriteerit (kuvio 2). Kriteerit pitävät sisällään suunnittelun, lapsen tai nuoren tukemisen, lähiverkoston tukemisen sekä päättämisen ja arvioinnin. Suunnitteluprosessin tavoitteena on suunnitella uusi elämäkokonaisuus yhdessä lapsen tai nuoren sekä hänelle tärkeiden ihmisten kanssa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005, 28–29.) Tutkimuksessamme keskityimme tuen tarpeen suhteen ainoastaan nuoren tarvitsemaan tukeen, emmekä niinkään läheisten ihmissuhteiden tuen tarpeeseen.

Suunnittelu	Jälkihuolto	Päätttäminen ja arviointi
<ul style="list-style-type: none"> * uuden elämänvaiheen kokonaisuuden hahmottaminen * kirjaaminen suunnitelmaksi 	<p>a) <u>Lapsen / nuoren tukeminen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> * rohkaistaan ja tuetaan → omaan suunnitelmaan sitoutuminen → sen mukaan toimiminen <p>b) <u>Lähiverkoston tukeminen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> * tärkeiden sosiaalisten verkostojen vahvistaminen → verkostojen sitoutuminen → lapsen / nuoren tukeminen jälkihuollon aikana ja sen jälkeen 	<ul style="list-style-type: none"> * lapsen / nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen * jälkihuollon onnistumisen arviointi

KUVIO 2. Jälkihuollon valtakunnalliset laatuksiteerit (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2005, 28–31)

Kodin ulkopuolelle sijoitetulle, huostaanotetulle tai avohuollon tukitoimena sijoitetulle lapselle tai nuorelle varataan kuukausittain itsenäistymisvaroja. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Summa vastaa 40 % lapsen tai nuoren sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei oteta huomioon lapsilisää. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsella tai nuorella ei aina välttämättä ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaisia tuloja, korvauksia tai saamia. Nuoren tulojen ollessa riittämättömät on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta. Nuorta voi tukea itsenäistymisvaroilla asumiseen ja koulutukseen liittyvissä menoissa. Yleensä itsenäistymisvarat annetaan lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä. Itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä varat voidaan myös antaa viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen pää-

tyttyä. Selvitys annetaan myös huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä sijoituksen aikana. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsen ja nuoren tukemisessa on tärkeintä, että hänellä on luotettava aikuissuhde. Tällöin nuorta voi tukea psykososiaalisesti vuorovaikutustilanteissa. (Puonti ym. 2005, 263.) Lapsen ja nuoren tukemisella tarkoitetaan käytännössä hänen tukemistaan ja rohkaisemistaan jälkihuolto-suunnitelmaan sitoutumiseen. Häntä myös kannustetaan toimimaan suunnitelman mukaisesti. Lähiverkoston tukemisen tavoitteena on vahvistaa sitä tukemaan nuorta jälkihuollon aikana ja sen loputtua. Jälkihuollon päättämisen ja arvioinnin tavoitteena on nuoren siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen. Tässä vaiheessa myös kootaan tietoa siitä, miten jälkihuolto on onnistunut nuoren kohdalla. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005, 30–31.) Jälkihuollon päättäminen on tehtävä suunnitelmallisesti sekä niin, että kaikki osapuolet ovat asiasta tietoisia (Puonti ym. 2005, 263).

Sijaishuollon laatukriteeristöissä sijaishuoltoa ja sen prosessin eri vaiheita tarkastellaan niille asetetuista päämääristä käsin. Nämä päämäärät ovat kirjattu kunkin prosessivaiheen toimintoihin. Sijaishuoltopaikka pystyy tarjoamaan laadukasta hoitoa ja kasvatusta vasta kun sen toiminnan perusedellytykset ovat kunnossa. Näillä edellytyksillä tarkoitetaan arvoja, toimintaperiaatteita, johtamista, henkilöstöä ja resursseja. Sijaishuoltopaikan kokonaislaatua tarkasteltaessa tarvitaan myös näiden alueiden arvioimista. Sijaishuollon laatukriteerit keskittyvät yksinomaan sijaishuollon sisällön laadun arviointiin. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005, 8–12.)

Sijaishuollon päämääränä on lapsen hyvä huolto, hoito ja kasvatus siten, kuin se on määritetty lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetuin lain (361/1983) ensimmäisessä pykälässä.

Lapsen huollon tarkoitus on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisiä toiveita ja tarpeita kunnioittaen. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempien välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen, virikkeellinen kasvuympäristö ja lapsen toiveita ja taipumuksia vastaava koulutus. Lasta tulee

kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa sekä hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Jälkihuoltoa tulkitaan kunnissa eri tavoin. Jälkihuolto edellyttää selkeää linjausta ja vastuunottoa, jotta lasten ja nuorten tasapuolinen kohtelu toteutuu. Vaikka kunnalla on lakisääteinen velvollisuus järjestää jälkihuolto sijaishuollossa olleelle lapselle ja nuorelle, oikeus ei toteudu kaikkien osalta. Nuoret tietävät palveluista ja oikeuksistaan huonosti. Kirjava tilanne edellyttää selkiyttämistä jälkihuollon tarpeen, sisällön ja palvelumuotojen suhteen. Jokaiselle lapselle, nuorelle ja perheelle tulisi huostaanoton purkamista valmisteltaessa jakaa tiedote jälkihuollosta. Tiedotteessa kunnan jälkihuoltovelvoitteesta ja sen sisällöstä. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 96.)

2.2.2 Aiempia tutkimuksia ja projekteja jälkihuollosta

Tutkimuksemme on jatkoa tässä kappaleessa mainituille aiemmille opinnäytetöille ja tutkimuksille. Valitsimme tutkimukset siten, että teoreettinen viitekehys oli lähellä omaamme. Yhtenevien viitekehysten avulla pystyimme hyödyntämään aiempien tutkimusten tuloksia tutkimuksessamme. Näkökulmanamme oli nuoren suhtautuminen ja kokemukset jälkihuollosta. Lastensuojelua ja jälkihuoltoa on hyvä tutkia erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi asiakkaan sekä työntekijän näkökulmat voivat erota huomattavasti. Asioiden hahmottuessa tarkemmin ja syvemmin, voi toimintaa kehittää luontevasti.

Syksyllä 2007 on valmistunut suomalaisesta lastensuojelusta tutkimuskatsaus, joka on osana valtakunnallista lastensuojelun kehittämisohjelmaa (2003–2007). Se on koottu Tampereen yliopistossa sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksella. Siihen on koottu keskeiset suomalaiseen lastensuojeluun, lasten ja nuorten ongelmiin sekä niiden ratkaisuihin liittyvät artikkelit. Tutkimuskatsaukseen on lisäksi koottu eri tieteenaloilta lastensuojelua koskeva ja laajemmin ymmärrettynä lastensuojelun rajapinnoille sijoitettava Suomessa tehty väitöskirja- ja liseniaattitutkimus vuosilta 2000–2007. (Eronen 2007.)

Tutkimuskatsaus sisältää analyysia kotimaisen lastensuojelun ja sen rajapintojen tutkimuksen nykytilasta ja kehittämisehdotuksia sen uudistamiseksi. Eronen mainitsee tutkimuskatsauksessaan, ettei lastensuojeluun liittyvää tietoa tutkittuna julkaista tarpeeksi suomalaisissa tieteellisissä julkaisuissa. Lastensuojeluun liittyvä tieto tulee ilmi vain eri alojen ammatillisissa keskusteluissa sekä lastensuojelutyön käytännössä. (Eronen 2007.)

Raitakarin (2003) tutkimus ”Nuorten tukiasuminen – paikka elämänhallinnan ja marginaalin rajalla” oli Nuorten Ystävien Omakolo-projektin loppuraportti. Omakolo-projektissa kehitettiin sosiaalihuollollista ostopalvelumallia. Myös suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentelytapa kehittyivät projektin aikana. Raitakarin tutkimus käsittelee tukiasumisessa aktivoituvia ymmärtämis- ja toimintatapoja. Aineiston hän keräsi kolmella eri paikkakunnalla tapahtuvista nuorten palavereista sekä työntekijöiden kehittämispäivistä. Raitakarin mukaan elämänhallintataidot ovat nuorelle tärkeitä, arjessa pärjäämisen koettiin ennaltaehkäisevän syrjäytymistä. Hän mainitsi myös suunnitelmallisen työskentelyn ja seurannan sekä dokumentoinnin tärkeiksi onnistumisen kannalta. Raitakari pohti myös jatkotutkimuksen tarvetta nuorten elämänmuutosten suhteen, sillä osa nuorista on vaihtanut asuinpaikkaa useastikin. Raitakari piti myös yhteisön joustavuutta sekä nuoren saamia mahdollisuuksia tärkeinä tekijöinä nuoren elämässä. (Raitakari 2003.)

Valtakunnallisia jälkihuollon menetelmiä kehittämällä pystyttäisiin monipuolistamaan lastensuojeluun liittyvää valtakunnallista tilastotietoa. Siten saataisiin tuotettua monipuolisempaa tietoa lastensuojelun asiakkaista, heidän ongelmistaan sekä hyvinvointinsa uhkista. (Eronen 2007.) Tietoa voitaisiin soveltaa lastensuojelutyössä tarpeiden mukaan, mutta yleistä tietoa soveltamalla toiminta olisi yhtenäisempää. Ennen kaikkea jälkihuoltoon tarvittaisiin yhtenäisempää toimintalinjausta.

Projektissa ”Ajelehtimisesta sitoutumiseen” on kehitetty toimintamalli nuorten tuettuun asumiseen. Tämä Ehjä Ry:n jälkihuolto- ja tukiprojekti on toteutettu yhdessä Vantaan sosiaalitoimen kanssa vastaamaan jälkihuollon tarpeisiin. Projekti toteutettiin vuosina 2003–2006 Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella. Projektilla etsittiin vastauksia kysymyksiin: Miksi kaikkia jälkihuoltoonnuoria ei pystytä tukemaan tämänhetkisin keinoin? Miten tulee motivoida nuoria ottamaan tukea vastaan? Miten kotipaikka-

kunnalle palaaminen sijaishuollosta saadaan onnistumaan? Jäävätkö nuoret, jotka eivät sovellu nykyisten palveluiden pariin, kokonaan ilman jälkihuoltoa? Millaisia työmenetelmiä jälkihuoltotyöntekijät tarvitsevat? Projektissa kehitetty tuetun asumisen malli vaatii nuorelta sitoutumiskykyä ja halua yrittää. (Lyijynen & Kokko 2006, 3.)

Projektin tavoitteena oli tukea nuoria, joilla on päihde- ja mielenterveysongelmia itseenäiseen selviytymiseen. Tavoitteena oli myös kehittää tiiviin tuen asumisen mallia lastensuojelun jälkihuoltoon sekä kokeilla uusia työmenetelmiä ja kehittää työkaluja jälkihuollon työntekijöille. Projektin tuloksena tukityöllä on onnistuttu tukemaan nuoria jälkihuollossa käyttämällä aikaa käytännön arkielämän tukemiseen. Tiedon kulku on ollut nuoren edun mukaista hänen siirtyessään sijaishuollosta jälkihuoltoon. Tällöin on voitu päättää tarkoituksenmukaisista työtavoista ja tuen muodosta. Verkostotyöllä on ajettu nuorten etuja kertomalla heille heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Eduista on huolehdittu myös olemalla heidän tukenaan neuvotteluissa ja muissa apua vaativissa asioissa. Yhteistyö vanhempien kanssa on ollut tärkeää, jotta työntekijät saavat monipuolista tietoa nuoren tilanteesta. (Lyijynen & Kokko 2006, 6.)

Perheen kokonaisvaltaista tukemista on tehty verkostotyöllä ja muiden nuoren sukulaisten kanssa. Nuorten motivoiminen säännöllisen päiväohjelman löytämiseksi on ollut haastavaa. Nuoria on kannustettu hakeutumaan koulutukseen tai työelämään. Tuki on ollut hyvin käytännönläheistä; yhteishakupapereiden täyttämistä ja tutustumiskäyn- tejä työelämän yksiköihin. Nuorten asumista on turvattu siten, että työntekijät käyvät heidän luonaan säännöllisesti kotona. Säännölliset kotikäynnit, sopimuksista kiinni pitäminen ja suunnitelmallisuus ovat osoittautuneet toiminnan suhteen välttämättömiksi toimintatavoiksi. Työntekijöiden selkeät toimintatavat, nuoren kuuleminen ja eri vaihtoehtoista keskusteleminen ovat auttaneet nuorta jäsentämään omaa elämää ja opettelemaan vuorovaikutustaitoja. Osa nuorista on projektin avulla osallistunut vapaa-ajan virkistysohjelmaan ja saanut sieltä onnistumisen elämyksiä. Kyseisen projektin ansiosta jatkossa järjestetään kehittämis- ja työpajapäiviä sekä se on vakiintunut osaksi vantaalaista jälkihuoltoa ja edistänyt nuorten jälkihuoltotyötä ja sitä tekevien järjestöjen asioita. (Lyijynen & Kokko 2006, 14–15.)

Tutustuimme aiempiin opinnäytetöihin, joissa jälkihuoltoa on tutkittu eri näkökulmas- ta kuin tässä tutkimuksessa. Opinnäytetyössä ”Perhekotinuoren jälkihuolto: Tuki eikä

mikään kyttäys-kontrollisysteemi” (Moilanen & Moilanen 2006), tutkittiin jälkihuoltoa sosiaalityöntekijöiden ja perhekotityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksessa käy ilmi, miten tärkeää jälkihuollon onnistumisen kannalta on yksilöllinen suunnittelu, nuoren oma suhtautuminen jälkihuoltoon sekä nuoren tukiverkosto. Tutkimuksessa ilmenee myös, miten tärkeää jälkihuoltoa on suunnitella hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä.

Toinen kiinnostava opinnäytetyö ”Se on sitä itsenäistymisen tukemista” (Kyllönen & Roth-Schulman 2007) käsitteli itsenäistyvien nuorten jälkihuoltoa Ylä-Savossa. Tutkimuksessa selvitettiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista Ylä-Savossa. Tutkimuksessa tutkittiin myös sitä, miten jälkihuollolla voidaan tukea itsenäistyviä nuoria ja mitä se merkitsee sijaishuollossa olleille nuorille.

Kyllösen ja Roth-Schulmanin (2007) opinnäytetyössä kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät pitivät jälkihuoltotyötä tärkeänä itsenäistyvälle nuorelle. Jälkihuollon käytännön työ oli kuitenkin sosiaalityöntekijöille vieraampaa ja siihen koettiin Ylä-Savossa tarvittavan koulutusta sekä vinkkejä käytäntöön. Haastateltujen mielestä ajan puute ja työntekijöiden vähyys estävät nuorten tukemisen arjessa. Jälkihuoltotyö oli haastateltujen mielestä tukemista taloudellisesti sekä asunnon ja opiskelujen suhteen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että nuorille haluttaisiin enemmän psykososiaalista tukea. Jatko-tutkimuksen aiheeksi tässä tutkimuksessa ehdotettiin nuorten näkökulmasta tehtävää tutkimusta. Tutkimuksessa voitaisiin selvittää, ovatko nuoret saaneet mielestään riittävästi ja konkreettista tietoa mitä jälkihuolto tarkoittaa.

Heli Arolan opinnäytetyö ”Nuorten kokemuksia jälkihuollosta” (2002) käsitteli laitosten nuorten jälkihuoltoa. Tutkimuksen mukaan jokainen hänen haastattelemansa nuori oli saanut taloudellista tukea jälkihuollon aikana. Nuoret eivät kuitenkaan tienneet mitä jälkihuolto on muutoin. Heidän mielestään oli vaikeaa pyytää apua viranomaisilta. Tässä kohtaa Arola painotti omahoitajan tärkeyttä ja suhteen jatkumista sijoituksen päätyttyä.

2.3 Nuori yhteiskunnan jäseneksi jälkihuollon avulla

Tutkimuskatsauksessaan Eronen (2007) mainitsee, että tutkimustoiminta nuorista, nuoruuden elämänvaiheista, nuorten elinoloista, turvattomuudesta ja erilaisista nuoruuden riskeistä on Suomessa vilkasta. Lapsista, nuorista ja perheistä, jotka ovat lastensuojelun asiakkaita, ei kuitenkaan ole tarpeeksi tutkimustietoa. Eronen mukaan olisi luotava tutkimusohjelma, joka keskittyisi lastensuojelun avohuollon, huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon tiedontuotantoon. Eritoten Eronen painottaa lastensuojelun käsitteen ja lastensuojelun työn teoreettista ja tieteellistä pohdintaa.

Nuoruuden keskeisenä sisältönä voidaan pitää uuden sukupolven liittämistä yhteiskunnan tehtävä- ja roolirakenteeseen ja edelleen täysivaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén 1999, 31). Jälkihuollossa pyritään vahvistamaan nuorta sekä kannustamaan häntä itsenäiseen elämään. Nuori kokee itsestään välitettävän, kun häntä tuetaan opintoasioissa ja hänen asioistaan ollaan kiinnostuneita. Aluksi opetellaan hoitamaan nuoren omia asioita yhdessä ja tämän jälkeen hän voi suoriutua niistä itsenäisesti. On tärkeää, että nuori ei ole erillään yhteiskunnasta tai sen jäsenenä toimimisesta, sillä nuoren itsenäistyminen ja hänen vastuun ottamisensa on tärkeää niin nuorelle itselleen kuin yhteiskunnallekin.

Nuoren on helpompaa liittyä yhteiskunnan jäseneksi, mikäli hänellä on riittävä sosiaalinen verkosto. Jos sosiaalisia suhteita on vähän, tai niiden laatu on heikkoa, nuori on vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta. Yhteiskunnalle nuoren syrjäytyminen aiheuttaa suuria kustannuksia, mutta myös nuorelle itselleen se voi olla henkisesti raskasta. (Aaltonen ym. 1999, 425.)

Nuorten sosiaalisia ongelmia hahmotellaan usein juuri syrjäytymisen ja sen uhan avulla. Syrjäytyminen määritellään usein ulkoapäin, jolloin syrjäytymisen ulottuvuuksia ovat usein taloudellinen ja sosiaalinen syrjäytyminen sekä syrjäytyminen työmarkkinoilta. (Kuure 2001, 39.) Jos nuorten syrjäytyminen luokitellaan sillä, että nuori ei jatka koulunkäyntiä eikä myöskään siirry työelämään, Suomessa arviolta 7 % pojista ja 2 % tytöistä syrjäytyy. Luvut ovat todennäköisesti Euroopan korkeimmat. (Aalberg & Siimes 2007, 137.)

Syrjäytyminen vaikuttaa ihmisen koko elämään, samoin kuin syrjäytyneen jälkeläisiin ja heidän perheidensä elämään. Syrjäytynyt nuori ajautuu helposti sellaiseen sosiaaliseen elämään, joka johtaa uusiin vaikeuksiin. Murrosiän puolivälissä oleva normaali psykososiaalinen taantuma on erityisen herkkä kehitysvaihe, jolloin syrjäytymiseen voi helposti ajautua. (Aalberg & Siimes 2007, 137.)

Yleisiä nuoria koskevia uhkakuvia ovat ongelmat koulussa, peruskoulun lopettaminen ja peruskoulun jälkeisen koulutuksen puuttuminen. Nuoria voi uhata myös syrjäytyminen työmarkkinoilta, ennen kuin nuori on sinne päässytään. Työillä erityisenä uhkatekijänä ovat seksuaaliteettiin liittyvät riskit ja poikien kohdalla rikollisuus. Lisäksi kummallekin uhkatekijöitä ovat huumeet ja jengiytyminen. (Kuure 2001, 39.) Sijais- huollon loputtua nuorella voi olla suuri kiusaus kokeilla jotain uutta ja kiellettyä. Jälkihuollossa ohjaajilla on mahdollisuus havaita nuorella tapahtuvia muutoksia, ja keskustella hänen kanssaan. Luottamussuhteen ollessa hyvä jo jälkihuollon alkaessa, on todennäköistä, että nuori haluaa keskustella avoimesti ongelmistaan ja pyytää apua ajoissa.

Yhteiskunnan vaatimukset nuorta kohtaan voivat tuntua nuoresta suurilta. Sijaishuoltoyksikköön joutuneen lapsen elämä tuskin on ollut kovin helppoa ja tasaista. Elämä laitoksessa ei koskaan vastaa täysin normaalia perhe-elämää. On kuitenkin tärkeää, että nuorella on hyvä sosiaalinen verkosto tukemassa hänen itsenäistymistään.

Nuorta tulee jälkihuollossa valmistella ja ohjeistaa tulevaisuutta varten, jotta hänen on mahdollista kasvaa itsenäiseksi ja pärjääväksi aikuiseksi. On myös tärkeää, että nuori ei joudu liian nopeasti pärjäämään itsenäisesti. Jotta nuori ei joutuisi aivan tyhjän päälle hänen lähdettyään sijaishuoltopaikasta, tukea täytyy jatkaa. Nuoren on usein helpompi ottaa yhteyttä tuttuihin ohjaajiin kuin vieraisiin sosiaalialan työntekijöihin pahan paikan tullen.

Kun yksilön suhde yhteisöön on muuttumassa, ihmiset sekä pitävät kiinni perinteistä että ovat halukkaita neuvottelemaan uudesta sosiaalisesta järjestyksestä. Itsenäistytessään nuori tarvitsee vanhoja ja tuttuja sosiaalisia suhteitaan, joilta saa tukea. Hänen on myös luotava uusia suhteita liittyessään yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. (Ks. Jokinen & Saarinen 2002, 229.)

Nuoren itsenäistyessä elämänhallinnasta tulee monimutkaisempaa, sillä hänen riippuvuutensa muista ihmisistä vähenee. Samalla hänen täytyy itse ottaa suurempi vastuu itsestään rahanhankinnan ja kulutuksen suhteen. Jos nuorella ei ole tietoutta tai motivaatiota, hänen omien etujen valvominen tai asioihin vaikuttaminen voi olla hyvinkin vähäistä. (Aaltonen ym. 1999, 43, 425.) Tällöin nuoren arki saattaa tuntua vaikealta, ja hän saattaa tehdä vastuuttomia päätöksiä esimerkiksi päihteiden suhteen.

Nuoren erkaantuessa normaalista kehitysvaiheestaan hän ei pääse myöhemmin takaisin menetettyyn kehitysvaiheeseen, vaikka myöhemmin ryhdistäytyisi elintavoissaan. Näin jotain merkittävää jää kehityksestä pysyvästi toteutumatta. (Aalberg & Siimes 2007, 137.) Tästä syystä nuoren huoltajilla sekä lastensuojelun työntekijöillä on suuri rooli nuoren elämässä. Tukemalla nuorta lastensuojeluyksikön työntekijät auttavat nuorta siirtymään luonnollisesti kehitysvaiheesta toiseen. Tietyt rutiinit sekä tavoitteet arjessa turvaavat nuoren kehitystä ja auttavat häntä kasvamaan tasapainoiseksi aikuiseksi.

3 JÄLKIHUOLTOON SITOUTUMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Lähestymme nuoruuden kehitystehtäviä Havighurstin ja Eriksonin teorioiden avulla. Aikuisuuteen siirtymistä käsittelemme Arnetin teorian kautta. Jälkihuollossa keskitytään samoihin tavoitteisiin, jotka ovat näiden teoretikkojen mukaan kehitystehtäville luonnollisia. Kehitystehtävät liittyvät oleellisesti jälkihuoltoon, sillä jälkihuollon aikana nuori siirtyy aikuisuuteen ja hänen kehityksensä muuttuu.

Sitoutuminen on oleellinen osa jälkihuoltoa, koska nuori itse tekee päätöksen jälkihuoltoon siirtymisestä. Päätöstä tehdessään hänen on oltava valmis myös sitoutumaan siihen. Sitoutumista käsittelemme tutkimuksessa Perryn määrittelemänä. Morrowin työhön sitoutumisen teoriaa olemme soveltaneet jälkihuoltoon. Psykososiaalinen tuen merkitys kulkee myös työssämme keskeisenä käsitteenä. Tuki ja apu ovat jälkihuollossa tärkeitä nuoren turvallisen kasvun ja kehityksen tukijoina.

3.1 Nuoruuden kehitystehtävät

Tutkimuksessamme keskitymme ikäkauteen, joka kestää kuusitoistavuotiaasta kahteenkymmeneenviiteen vuoteen. Jälkihuoltoon siirtyminen tapahtuu juuri nuoren persoonallisuuden kehityksen ja yksilöitymisen aikana. Näin ollen nuoren kehityksen kannalta olisi suotavaa nuoren siirtyä jälkihuoltoon, jolloin tuen saanti ei katkeaisi. Nuori saisi turvaa käsitellessään lapsuudessa sattuneita asioita ja jäsentäessään omaa paikkaansa yhteiskunnassa.

Nuoruus on kiihkeää yksilöitymisen ja persoonallisuuden kasvun aikaa maailmassa olevien vastakkaisuuksien kautta. Nuoruusiän tapahtumaketju voi muuttaa vielä ihmisen persoonallisuutta ratkaisevalla ja lopullisella tavalla. Nuoruusiässä monet lapsuudenaikaiset häiriöt voidaan vielä ratkaista ja korjata. Vanhetessaan nuori kykenee kohtaamaan ongelmat tai tapahtuneet aiempaa kehittyneemmällä tavalla ja henkisesti valmiimpana. Nuoren on opittava ohjaamaan elämäänsä yksilöllisyytensä mukaan suhteessa muihin ihmisiin, ympäristöön ja maailmankaikkeuteen. Tämä oppiminen jatkuu koko elämän, mutta nuoruudessa oppiminen on kiihkeimmillään. Nuoruuden

loppuvaiheessa nuorelle kehittyy jo suhteellisen muuttumaton aikuisen persoonallisuus. (Aalberg & Siimes 2007, 67; Dunderfelt 1998, 93.) Tässä vaiheessa jälkihuollossa oleva nuori on yleensä jo oppinut pitämään itsestään huolta ja pärjää omillaan. Nuoren saama tuki auttaa nuorta kehittämään oikeanlaisen mallin aikuisuudesta ja omana itsenään olemisesta.

Robert Havighurst (1953) kuvaa ihmisen kehitystä eri kehitystehtävien avulla. Hänen mukaansa myöhäisnuoruuteen ja varhaisaikuisuuteen kuuluvat elinkumppanin tai puolison löytäminen, perheen perustaminen ja työelämään siirtyminen. Havighurstin ajatuksena on, että ikääntyessä ihmiseen kohdistuvat haasteet ja vaatimukset muuttuvat. Näiden kehitystehtävien läpi käyminen on pohja ihmisen hyvinvoinnille sekä myöhemmälle myönteiselle kehitykselle. Nuori kokee monia haasteita ja mahdollisuuksia, jotka muuttuvat iän myötä. Nämä haasteet ja mahdollisuudet vaikuttavat paljon nuoren toimintaan, valintoihin ja päätöksiin. Näin nuori valitsee myös itse omia kehitysympäristöjä.

Nuori joutuu sopeutumaan valintojen perusteella uuteen tilanteeseen. Hän sopeuttaa myös omia tavoitteitaan ja toimintatapojaan. Tämän sopeutumisen tuloksena nuori päätyy johonkin lopputulokseen ja kuuluu johonkin yhteisöön. Nuori muodostaa näin kuvaa itsestään sekä oman palautteen, että oman asemansa pohjalta. (Havighurst 1953.) Sijaishuollossa nuoren vastuuta omasta itsestään ja tekemisistään tulee lisätä nuoren tason mukaisesti. Nuoren ajatusmaailma muuttuu hänen kasvaessaan ja kehityessään. Kehitysympäristön ja yhteisön tulee olla sellainen, että nuori saa siitä tukea sekä uskaltaa kehittyä omaksi itsekseen. Kehitysympäristö sekä nuoren sosiaaliset suhteet vaikuttavat nuoren kehitykseen sekä käyttäytymiseen.

Erik H. Eriksonin (1950) psykososiaalinen kehitysteoria on säilyttänyt asemansa ja kenties jopa vahvistunut. Erikson kuvaa kehitystä sosiaalisena prosessina, jonka luonne määräytyy yksilön tarpeiden ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen mukana. Toisin kun Havighurstin teorian mukaan Eriksonin teoriassa vaiheet eivät tule ihmisen elämään ikäsidonnaisesti, vaan psyykinen kehitys perustuu biologiseen kypsytyteen. Kypsyys määrää ajoituksen ja järjestyksen toisiaan seuraaville vaiheille. Tämä epigeeneettinen periaate aiheuttaa myös sen, että edelliset kehitysvaiheet ovat yhteydessä seuraaviin vaiheisiin ja aikaisempi kehityshistoria antaa suuntaa kehitykselle. Yksilö

voi kuitenkin työstää meneillään olevan kehitysvaiheen aikana edellisen vaiheen prosesseja. Tällöin persoonallisuuden muutos on koko ajan mahdollista.

Jälkihuollossa ollessaan nuori osaa usein jo keskustella asiallisesti omista tuntemuksistaan paremmin kuin sijoituksen alkuvaiheessa. Usein oman menneisyytensä työstäminen voi jatkua jälkihuollonkin jälkeen. Tästä syystä on tärkeää opettaa nuorelle, että omista tuntemuksistaan kannattaa puhua. Jos nuori saa purettua aikuisenakin omaa menneisyyttään, on hänellä paremmat mahdollisuudet kasvaa tasapainoiseksi aikuiseksi.

Eriksonin teorian yksi tärkeä piirre onkin se, että ihminen määrittää minäänsä sekä suhteessa menneeseen että tulevaan. Tulevaisuuden suunnittelu on ihmiselle yhtä tärkeää kuin elämänhistorian tulkitseminen. Nuoruudessa Eriksonin teorian mukaan tulee identiteettikriisi, jonka vastaparina on roolihämmennys. Myönteisenä kehitystehtävänä tässä vaiheessa nuorelle tulee elämys aidosta minästä, eheyden tunne, joka yhdistää menneisyyden ja tulevaisuuden näkymät. Nuorelle tulee tunne itsensä ja paikkansa löytämisestä sekä hän löytää elämänsuuntansa. Perusvoimana on minäidentiteetti, minän aitouden ja eheyden elämys. Varhaisaikuisuudessa vastapareina kehitysvaiheessa ovat läheisyys ja eristyneisyys. Tässä kehitysvaiheessa nuorelle aikuiselle tulisi muodostua läheinen ja vastavuoroinen suhde toiseen ihmiseen. Hänen tulisi kokea toisen hyvinvointi yhtä tärkeänä kuin omansa, kyetä sitoutumaan eettisten päämäärien suunnassa; perusvoimaksi muodostuu siis kyky ottaa vastuuta toisesta ihmisestä ja rakastaa toisia. (Erikson 1950.)

Arnett (2000, 469–480) määrittelee aikuisuuteen siirtymisen kolmella pääkriteerillä, joita voi peilata Havighurstin myöhäisnuoruuden ja varhaisaikuisuuden kehitystehtäviin. Arnettin mukaan aikuisuuteen siirtymiseen kuuluvat vastuun ottaminen omasta itsestä, itsenäinen päätöksenteko ja taloudellinen itsenäisyys. Nuoren itsenäistyminen alkaa jo sijoituksen aikana, kun häntä ohjataan ja neuvotaan suunnitelmallisesti ja pitkällä tähtäimellä. Nuori masentuu jos hänellä ei ennen sijaishuollosta lähtemistä ole taitoja arjen asioissa. Sijaishuollossa tulleella terapeuttisella ja psykososiaalisella työllä ei olisi vaikutusta jos nuori ei usko itseensä. (Laaksonen 2004, 25–27.) Jälkihuollossa nuorella on mahdollisuus jatkaa terapeuttista ja psykososiaalista tukea, näin tuensaanti ei katkea.

3.2 Sitoutuminen jälkihuollossa

Sitoutumista tarkastellaan tässä tutkimuksessa William Perryn (1970) määritelmän mukaisesti. Perry on tehnyt tutkimuksen, jossa hän on tutkinut lukioikäisten nuorten sitoutumista opiskeluun. Perryn tutkimuksessa määritellään sitä, mitä kaikkea sitoutuminen pitää sisällään ja miten sitoutuminen liittyy identiteettiin. Hänen mukaansa sitoutuminen on tekoa ja jatkuvaa toimintaa, jossa yksilö toimii valitsijana omassa elämässään. Sitoutuminen määrittyy siis laajempaan kuin vain sitoutuminen johonkin kohteeseen. Esimerkiksi elämäkumppaniin tai työhön sitoutumiseen sisältyy yksilön valinta ja valintoihin sijoitettu henkilökohtainen panostus. Sitoumustensa avulla ihminen jatkuvasti määrittelee identiteettiään ja osallistumistaan maailmaan.

Sitoutuminen liittyy psykologiassa identiteetin muodostukseen. Tästä syystä on olennaista millaiseksi nuoren identiteetti on muodostunut. Nuori ei aina tiedä mitä hän halua elämältään tai millainen ihminen hän omasta mielestään on. Tällöin hänen on hyvin vaikea sitoutua asioihin, jotka vaativat häneltä itseltään henkilökohtaista panostusta.

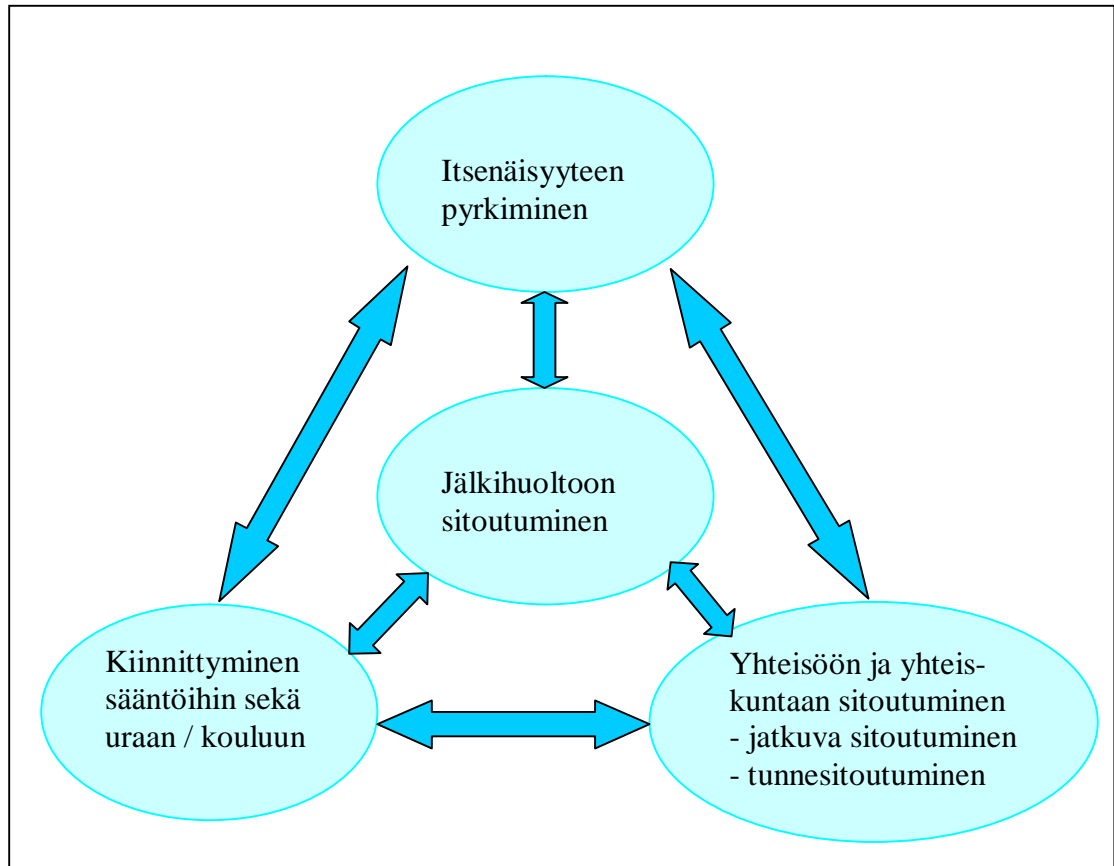
Identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa ja on aina itsetulkinnan tulos. Identiteetillään ihminen pyrkii muodostamaan kokonaiskäsitteksen itsestään, elämästään ja maailmasta. Ihmisen kokemukset asettuvat suhteisiin keskenään. (Heikkinen & Syrjälä 2003, 117.) Pursiainen (2003, 25–26) kuvailee identiteettivalintoja perussitoutumuksena, jolloin otamme vastuun siitä kuka olemme. Olemme valinnoissa vastuussa niin itsellemme kuin muillekin.

Opinnäytetyössämme käsittelemme sitoutumista siitä näkökulmasta, että nuori on yhteistyöhaluinen osallistumaan jälkihuoltoon. Jälkihuoltoon siirtyminen on aina vapaaehtoista ja nuoresta itsestään kiinni. Jälkihuoltosuunnitelmassa hän määrittelee yhdessä lastensuojelutyöntekijöiden kanssa, mitä asioita jälkihuoltoon sitoutuminen vaatii. Nuori ja lastensuojelutyöntekijä määrittelevät yhteiset säännöt jälkihuoltoon.

Sitoutuessaan yksilö määrittelee mikä on hänen omaansa. Sitoutumiset vaativat rohkeutta vastuullisuuteen ja edellyttävät inhimillisten rajojen hyväksymistä, mukaan lukien järjen rajallisuuden hyväksymisen. Sitoutuminen on luovaa: valintojen ja vahvistamisen avulla yksilö luo uusia merkityksiä ja suhteita. Perry tukeutuu kehitysteoreetikko Eriksoniin sitoutumisen määrittelyssä: identiteetin tunne vaatii jonkinlaisen tuntemuksen jatkuvuudesta, "minä" tiedän ja mitä "minä" arvostan. (Perry 1970.)

Paula Morrow (1993) on tutkinut sitoutumisen käsitettä työyhteisössä. Sekä Perryn että Morrowin teorioiden mukaan sitoutuminen liittyy laajempaan kokonaisuuteen. Perryn mukaan sitoutuminen viittaa totuuksiin, ihmissuhteisiin, aikomuksiin, toimiin sekä välittämiseen, kaikissa konteksteissaan. Sitoutuminen siis kertoo mikä on ihmisen omaa. Tulevissa aikomuksissa sitoutuminen edellyttää vastuuntuntoa sekä rajallisuutensa hyväksymistä. Identiteetti pohjautuu sitoutumiseen siten, että esimerkiksi ammatin määrittelyllä ihminen määrittelee myös suhteensa ympäröivään maailmaan. (Perry 1970, 136–137.) Morrowin (1993, 26) mukaan sitoutuminen työyhteisöön jaetaan viiteen perusulottuvuuteen. Näitä ovat sitoutuminen työetiikkaan ja uraan, kiinnittyminen työtehtäviin, jatkuva sekä tunteellinen sitoutuminen organisaatioon.

Jäsensimme jälkihuoltoon sitoutumista kuviolla, joka perustuu Morrowin (1993, 26) tekemään kaavioon työhön sitoutumisesta (kuvio 3). Työhön sitoutumisen perusulottuvuudet ovat muutettu jälkihuollon sitoutumiseen sopiviksi. Jälkihuoltoon sitoutumiseen kuuluu nähdäksemme kolme perusulottuvuutta. Näitä ovat itsenäisyyteen pyrkiminen, sovittuihin sääntöihin ja uraan/kouluun kiinnittyminen sekä yhteisöön ja yhteiskuntaan sitoutuminen. Viimeisimpään olemme yhdistäneet jatkuvan sitoutumisen sekä tunnesitoutumisen.

KUVIO 3. Sitoutuminen jälkihuoltoon (mukaiillen Morrowin (1993) teoriaa työhön sitoutumisesta)

Itsenäisyyteen pyrkiminen perusulottuvuutena on yksi tärkeimmistä elementeistä jälkihuollossa. Tässä ulottuvuudessa nuori pyrkii itsenäistymiseen työn, opiskelupaikan, asunnon tai muun vastaavan avulla. Robert Havighurstin (1953) mukaan myöhäisnuoruuden ja varhaisaikuisuuden kehitystehtäviin kuuluu muun muassa juuri työelämään siirtyminen. Jälkihuollon tehtävänä on tukea ja ohjata nuorta itsenäisyyden opettelussa.

Nuori oppii yhteiskunnan asettamiin velvollisuuksiin kiinnittymällä sääntöihin sekä uraan tai opiskeluunsa. Näin nuori joutuu kantamaan vastuuta omista tekemisistään, ja jäsentää omaa vastuutaan yhteiskunnan jäsenenä. Oppiessaan säännöt ja kiinnittyesään opintoihin tai työskentelyyn liittyvään yhteisöön, nuori pyrkii samalla itsenäistymään. (Ks. Morrow 1993.) Kuviossa 3 olevat kolme eri perusulottuvuutta pyritään saamaan toimimaan keskenään. Tavoitteena on saada nuori pärjäämään itsenäisesti myöhemmin myös ilman kuvion keskellä olevaa jälkihuoltoa.

Nuori tekee jälkihuoltoon siirtymisestä itse oman valintansa ja sitoutuu niihin. Nuoren siirtyessä jälkihuoltoon hän sitoutuu samalla jälkihuoltosuunnitelmaan. Jälkihuollon yhtenä tavoitteena on saada nuori yhteiskunnan jäseneksi. Näin ollen pyritään saada nuori kiinnittymään valitsemalleen uralle, koulunkäynnin tai työn suhteen. Tämä käsite ei ole täysin erotettavissa yhteiskuntaan sitoutumisesta. Tästä syystä perusulottuvuuksia täytyy mielestämme tarkastella yhtenä kokonaisuutena, toisissaan limittäin olevina ulottuvuuksina.

Yhteisöön ja yhteiskuntaan sitoutuminen merkitsee sijoitusyhteisöön sitoutumisen lisäksi yhteiskuntaan sitoutumista työ- tai opiskelupaikalla. Nuori hakee omaa yhteiskunnallista paikkaansa jälkihuollon aikana. Erilaiset yhteiskunnalliset tehtävät ja niiden opettelu syventävät sitoutumista yhteiskuntaan. Sitoutumisen yhteisöön ja yhteiskuntaan voi nähdä kahdenlaisena sitoutumisena. Jatkuva sitoutuminen tarkoittaa sitä miten nuori peilaa omia mahdollisuuksiaan jälkihuoltoon. (Ks. Morrow 1993, 24.) Jälkihuollon tarjoamat edut sitouttavat nuoren jälkihuoltosuunnitelmaan. Näitä etuja ovat esimerkiksi taloudellinen sekä psykososiaalinen tuki, jota nuoret saavat siirtyessään jälkihuoltoon. Nuoren siirtyessä itsenäiseen elämään ilman jälkihuoltoa voi olla vaarana, että nuoren arki käy liian haasteelliseksi. Jälkihuollossa nuori saa tukea, mutta siirtyessään pois lastensuojeluasiakkuudesta hän voi jäädä helposti tyhjän päälle.

Sitoutumisessa on siis puhtaasti kyse vain siitä, mitä nuori hyötyy jälkihuollosta. Tunnesitoutumisessa nuori samastuu ja kiinnittyy yhteisön arvoihin ja periaatteisiin. Tähän kuuluu myös ponnisteleminen yhteisiä päämääriä kohti. Tunnesitoutuminen yhteisöön sekä yhteiskuntaan ilmentää siis nuoren positiivista elämäkuvaa sekä tyytyväisyyttä yhteisön toimintaan. (Ks. Morrow 1993, 24.) Siirtyessään jälkihuoltoon nuori osoittaa, että on kiinnostunut tuen saamisesta. Tällä valinnalla nuori ilmaisee olevansa valmis hoitamaan omalta osaltaan velvollisuutensa tiettyjä vapauksia vastaan.

3.3 Nuorten psykososiaalinen tukeminen jälkihuollossa

Lastensuojelun piiriin joutuneet lapset ovat usein altistuneet perheen psyykkisille ongelmille ja tämän vuoksi monilla heistä voi olla mielenterveyshäiriöitä. Myös vaikea perhetilanne kuormittaa lasta ja usein myös vanhemmille huostaanotto on vaikea ko-

kemus, jonka käsittelyssä tarvitaan apua. Huostaanoton jälkeen sekä lapsi että vanhemmat tarvitsevat usein psykososiaalisia palveluja. Psykososiaalisia palveluita voidaan tarvita keskustelun ja tuen tarpeeseen tai kriisien käsittelemiseen. Lapsen psyykkisen tilanteen selvittämisessä hyödynnetään psykologisia tutkimuksia. Lisäksi voidaan tarvita psykoterapiaa psyykkisten ongelmien käsittelemiseen. (Puonti ym. 2005, 141.)

Psykososiaalisella työllä tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollon työtä, jota tehdään yksilöiden, perheiden sekä ryhmien kanssa ja työn kohteena ovat sosiaaliset ja psyykkiset kysymykset. Psykososiaalinen työ liittyy sosiaalityön terapeuttiseen orientaatioon. Se liitetään usein tilanteisiin, joissa esiintyy väkivaltaa, päihteitä, lastensuojelua ja mielenterveystyötä. Psykososiaalisella työllä yritetään ratkaista sitä, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykkinen pahoinvointi ovat kietoutuneet toisiinsa yksilöiden ja perheiden elämässä. (Kuhmonen 1997, 17, 21.)

Sosiaalialan työntekijän tulee työtään tehdessä muistaa, että asiakas on sosiaalinen ja aktiivisesti toimiva. Hän on vuorovaikutuskontaktissa monella eri tavalla ja tasolla. Ihmisellä on yhteisyyden sekä liittymän tarve, hän haluaa tulla rakastetuksi sekä arvostetuksi. Ihminen tarvitsee myös tunnetason vuorovaikutusta, jolloin hän solmii tunnekontakteja sekä kokee liittyvänsä muihin ihmisiin. Ihminen haluaa ottaa vastaan tietoa, ymmärtää asioita ja tulla ymmärretyksi, eli kaipaa tietotason vuorovaikutusta. Hän on sekä tiedon vastaanottaja että sen lähettäjä ja hän käsittää ympäristönsä tiedon ja käsitteiden avulla. (Hämäläinen & Niemelä 1993, 23–25.)

Ihminen on osallistuva ja hän haluaa vaikuttaa asioihin. Ihminen ilmaisee tahtoaan myös yhteistoiminnassa, yhteisten keinojen ja tavoitteiden asettamisessa. Sosiaalialan kannalta sosiaalisuus on eräänlainen päämäärä. Kyky toimia vuorovaikutuksessa on psykososiaalisuuden pätevyyden ja hyvinvoinnin mittari. Psykososiaalisuus on pätevyyttä toimia itsenäisesti. Psykososiaalista epäpätevyyttä ovat puolestaan käyttäytyminen joka ilmentää vuorovaikutuksessa olevia virheitä ja vajeita. Näitä ovat esimerkiksi avuttomuus, kyvyttömyys hoitaa itseä ja asioitaan ja kyky olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Hämäläinen & Niemelä 1993, 23–25.) Näitä heikkouksia sosiaalialan ammattilaisen tulee vahvistaa oikeanlaisella tuella.

Tässä työssä käytämme käsitettä psykososiaalinen tuki. Tällä psykososiaalisella tuella tarkoitamme kuuntelemista, ymmärtämistä ja tekemistä asioita nuorten kanssa. Tällainen toiminta vahvistaa nuoren psykososiaalista toimintakykyä sekä edesauttaa itenäistymisessä sekä jälkihuollon siirtymävaiheissa. Siirtymävaiheilla tarkoitetaan muutoksia avo- ja sijaishuollon sekä sijais- ja jälkihuollon välillä. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsen sijoituksen alkuvaiheessa tehdään jo suunnitelma sijoituksen kulusta. Myös sijoituksen päättymisen suunnitellaan huolellisesti. Näin ollen siirtyminen jälkihuoltoon on helppo ennakoida ja siitä voi puhua nuorelle ajoissa.

Laaksosen (2004, 28) mukaan psykososiaalisella tuella tarkoitetaan nuoren ja sosiaalityöntekijän tapaamisia, jotka ovat jälkihuollon yleisin tukimuoto. Laaksosen kirjoittaa, että sosiaalityöntekijät haluaisivat tarjota enemmän tukea jälkihuoltoon oikeuteuille. Sosiaalityöntekijät ovat myös huolissaan siitä, etteivät psykososiaaliset palvelut riitä kaikkien nuorten tarpeisiin.

Nuori tarvitsee psykososiaalista tukea kokeakseen, että joku turvallinen aikuinen välittää hänestä. Tällä tuella tarkoitetaan jonkun perhetyöntekijän tai ohjaajan antamaa tukea. Tuki voi olla konkreettista apua asunnon hankinnassa, asiapapereiden täyttämässä tai muissa arkeen liittyvissä asioissa. Tuki voi myös olla henkistä tukea, jolla tarkoitetaan nuoren ja lähiohjaajan välistä tukisuhdetta. Tukisuhde edellyttää nuoren ja lähiohjaajan välistä luottamusta, jolloin nuori voi avoimesti kertoa omista asioistaan ja tulevaisuuden suunnitelmistaan.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksemme on luonteeltaan kvalitatiivinen eli pyrimme ymmärtämään tutkittavaa, ainutlaatuista kohdeilmiota. Käsittelemme tutkimuksen kohdejoukkoa ainutlaatuisina yksilöinä ja tulkitsemme aineistoa sen mukaisesti. Kohdejoukko valittiin tarkoituksenmukaisesti ja aineisto koottiin nuorelle tutussa ympäristössä. (Ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160.) Kysyimme nuorilta vain tutkimuksen kannalta olennaisia asioita. Tutkimuksen vaiheissa aineiston kerääminen, käsittely ja analyysi loimituvat toisiinsa. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 80.)

Tutkijalta edellytetään aineiston keruun toteuttamisen edellyttämien tietojen ja taitojen hallintaa. Tutkimuksessa käytetyt työvaiheet ja -menetelmät dokumentoitiin täsmällisesti ja tutkimusaineisto kerättiin huolellisesti ja taloudellisesti. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 138–139.) Kvalitatiivisen tutkimuksen tulee olla sellainen, että tarvittaessa sen voi toistaa. Tästä johtuen tutkimuksen vaiheiden huolellisen kirjaamisen ja dokumentoimisen täytyy olla tarkkaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.) Tutkimuksen aikana ja aineiston analysointivaiheissa kirjasimme tutkimuksen vaiheita ylös. Siten pystyimme seuraamaan omaa prosessiamme, ajatteluamme ja tutkimusvaiheet tulivat tarkoituksenmukaiseen järjestykseen.

4.1 Tutkimustehtävät

Tutkimustehtävinä oli tarkastella:

- 1) nuoren sitoutumista ja suhtautumista Himaharjun Perhekodin järjestämään jälkihuoltoon
- 2) tuen tarvetta itsenäistymisvaiheessa
- 3) nuoren odotuksia ja kokemuksia jälkihuollosta.

Tutkimustehtävät tulivat toimeksiantajalta. Himaharju halusi saada selville, kuinka nuoret saataisiin sitoutumaan heidän järjestämänsä jälkihuoltoon. Tutkimuksen tavoitteena oli saada tutkimustehtävillä ja haastatteluilla tietoa jälkihuollosta nuorten

näkökulmasta. Tutkimustulosten avulla Himaharju saa selville mikä heidän jälkihuollossaan oli toimivaa ja mitä heidän tulisi vielä kehittää. Tutkimustuloksista toimeksiantajamme saa nuorilta palautetta Himaharjun järjestämästä jälkihuollosta. Tuloksia soveltaen tutkimuksesta on hyötyä myös muille samanlaisille jälkihuoltoa järjestäville lastensuojeluyksiköille.

4.2 Toimeksiantaja Himaharju Oy

Toimeksiantajamme Himaharju on sijaishuoltoyksikkö, joka toimii Kiuruveden maaseudulla laitosluvalla. Tämä tarkoittaa sitä, että Himaharjun Perhekotiin voidaan ottaa lapsia enemmän kuin seitsemän. Laitoslupa haetaan lääninhallitukselta ja se tuo juridisia oikeuksia sijaishuoltoyksikön johtajille. Himaharju kuitenkin kutsuu itseään Perhekodiksi, sillä yksikön johtajat asuvat päärakennuksessa. Tällä hetkellä Himaharjussa on 17 paikkaa sijaishuollossa oleville nuorille ja lisäksi neljä jälkihuoltonuorille tarkoitettua tukiasuntoa. Seitsemän sijaishuoltonuorille tarkoitettua paikkaa on päärakennuksessa ja yksi päärakennuksen kanssa samassa pihapiirissä. Pihapiirin välittömässä läheisyydessä on lisäksi viisipaikkainen harjoitteluasunto, jota kutsutaan Elinan taloksi. Neljä paikkaa sijaitsee Lähteentien itsenäisen asumisen yksikössä, Kiuruveden taajamassa. Jälkihuoltonuorille tarkoitetut neljä tukiasuntoa ovat Iisalmessa sekä Kiuruvedellä. (Röntynen 2008.)

Himaharjussa toimii porrastettu asumisjärjestelmä, jossa itsenäistymistä harjoitellaan neljän asumisportaan avulla (liite 1). Porrastettu asumisjärjestelmä on kehitetty Himaharjuun tukemaan nuorta sitoutumaan jälkihuoltoon. Ensin nuoret asuvat päärakennuksessa, josta he siirtyvät Elinan talon harjoitteluasuntoon. Harjoitteluasunto on syksyllä 2007 rakennettu omakotitalo. Nuoret harjoittelevat siellä itsenäistymistä ja siihen kuuluvaa vastuuta esimerkiksi kotitöillä ja rahankäytön opettelulla. Työntekijät ovat nuorten tukena auttamassa ja ohjaamassa nuoria tarvittaessa. Ennen täysi-ikäisyyttä nuori siirtyy Lähteentien itsenäistymisasuntoon. Täysi-ikäisenä nuorella on vielä mahdollisuus jälkihuoltoon ja siten tukiasuntoon. (Röntynen 2008.)

Himaharju tarjoaa kasvatusta, hoitoa ja opetusta kouluikäisille huostaanotetuille lapsille ja nuorille. Himaharjun palveluajatuksena on kasvattaa nuoria kodinomaisissa

olosuhteissa, ammatillisesti, suunnitelmallisesti sekä turvallisissa rajoissa kohti aikuisuutta. Nuoren lähiverkoston pysymistä nuoren elämässä tuetaan osaavalla ja ammattitaitoisella perhetyöllä. Himaharju on perhetyön ohella suuntautunut psyykkisten ongelmien hoitoon, eikä Perhekoti ota vastaan päihde- tai rikostaustaisia nuoria. (Himaharju Oy 1999.)

Perhekoti Himaharjun arvoihin ja periaatteisiin kuuluvat turvallisuus, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, yhteisöllisyys, suunnitelmallisuus, ympäristöystävällisyys ja taloudellisuus sekä järjestelmällisyys. Himaharjussa tuetaan koulunkäyntiä ja tavoitteena on saada nuorista vähintään toisen asteen koulutuksen saaneita ja juurensa tuntevia aikuisia. Himaharjun tavoitteena on tarjota nuorelle hyvät mahdollisuudet käydä koulua ja pysyä eteenpäin vievällä tiellä. (Himaharju Oy 1999.)

Himaharjun työntekijät ovat laatineet asiakkuuden prosessikuvauksen, jonka pohjan Etappi-työryhmä on tehnyt (Röntynen 2008). Etappi-ryhmä on Laituri-projektin alaisuudessa toimiva hanke, joka pyrkii kehittämään paikallista jälkihuollollista yhteistyötä (Etappi 2008). Kuvauksesta käy selvästi ilmi asiakkuuden eri vaiheet. Jälkihuoltovaiheeseen kuuluu asumisen, koulunkäynnin ja rahankäytön suunnittelu sekä nuoren itsenäistymisen tukeminen käynneillä ja tapaamisilla. Jälkihuoltoon kuuluu myös lähiverkoston tukeminen, jälkihuoltovaiheen päättäminen sekä lopuksi prosessin arviointi työryhmässä.

4.3 Kohdejoukko

Haastattelimme seitsemää Himaharjun nuorta, joista kolme oli jälkihuoltoon siirtyvää, kolme jälkihuollossa olevaa sekä yhtä jälkihuollossa ollutta nuorta. Iältään haastateltavat nuoret olivat 17–24-vuotiaita. Heidän sijoitustensa pituus vaihteli neljästä kymmeneen vuoteen.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2000, 155) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Himaharjussa ei ole toteutettu jälkihuoltoa vielä kauaa, joten kohdejoukko valikoitui automaattisesti. Himaharjun jälkihuollon piirissä on ollut kaikkiaan kahdeksan nuorta, haastattelimme heistä seitsemää.

Yksi nuorista siirsi koko ajan haastattelun ajankohtaa. Tästä teimme johtopäätöksen, ettei hän ollut täysin halukas osallistumaan tutkimukseen. Haastatteluiden tulee olla vapaaehtoisia, joten teimme ratkaisun ja jätimme kyseisen nuoren pois tutkimuksesta.

4.4 Teemahaastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Laadullisen tutkimuksen yleisiä aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2003, 73). Keräsimme aineistoa teemahaastattelulla (liite 2). Teemahaastattelu on avoimuudeltaan lomake- ja syvähaastattelun välimuoto (Tuomi & Sarajärvi 2003, 80). Tämä menetelmä sopii hyvin tämän tutkimuksen aiheeseen, jolloin haastattelun teemat ovat valmiina, mutta kysymykset voidaan muotoilla ja tarkentaa haastateltavan ja haastattelutilanteen mukaan. Puolistrukturoitu haastattelu käy hyvin kun käsitellään arkaa aihetta ja kun selvitetään heikosti tiedostettuja asioita. (Hirsjärvi & Hurme 1991, 35.) Teemahaastattelulla tutkimukseen saadaan vastaajien oma puhe ja näkökanta hyvin esille, koska haastateltava saa puhua aihealueesta vapaasti (Tuomi & Sarajärvi 2003, 73–77).

Teemahaastattelua varten erittelimme kolme tutkimustehtävää neljään teemaan. Teemoja olivat odotukset ja suhtautuminen jälkihuoltoon, tuen tai avun tarve itsenäistymisvaiheessa, sitoutuminen jälkihuoltoon sekä kokemukset jälkihuollosta. Näistä neljästä teemasta muodostimme haastattelurungon kysymykset. Ennen haastattelujen toteuttamista lähetimme kirjeen, jossa muistutimme nuoria aiemmin sovitusta haastattelusta. Kirjeessä kerroimme myös, mitä teemoja tulemme käymään läpi haastattelutilanteessa. Haastattelut olimme sopineet puhelimitse nuorien kanssa heille parhaiten sopiviin aikoihin. Jo haastatteluaikaa sopiessa varmistimme, että keskustelujen nauhoittaminen sopii heille. Haastattelutilanteet olivat nuorten itsensä valitsemissa paikoissa, joko Himaharjussa tai nuorten kodeissa.

Haastattelut teimme pareittain, koska arvelimme, että kolme vierasta ihmistä haastattelutilanteessa voi tehdä nuoren olosta epämukavan. Pareittain oli hyvä jakaa työtehtävät, koska toinen haastattelijoina pystyi keskittymään keskustelun luontevaan etenemiseen ja toinen kirjoitti muistiinpanoja sekä nauhoitti keskustelut. Pyrimme vaih-

tamaan haastatteluvuoroja, jolloin jokainen meistä pääsi sekä haastattelemaan että litteroimaan. Sovimme ennen jokaista haastattelutilannetta kumpi haastattelupareista haastattelee ja kumpi hoitaa muistiinpanojen tekemisen sekä myöhemmin litteroimisen. Haastattelut kestivät 15–45 minuuttia ja kaikki haastattelut tehtiin kolmen viikon aikana tammi-helmikuussa 2008.

4.5 Haastatteluaineiston analyysi

Tutkimuksessamme on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysimme perustui tulkintaan ja päättelyyn. Analyysissä etenimme kokemukseräisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Saimme teoreettiset käsitteet esille tutkittavasta aiheesta valmiina, jo tiedettynä. Vertasimme teoriaa ja johdopäätöksiä koko ajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostettaessa. Analyysimme eteni aineiston ehdoilla. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–116.) Kerätty aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä.

Ennen aineiston analysointia määrittelimme analyysiyksiköt, joissa käytimme mahdollisimman paljon yksittäisiä sanoja. Analyysiyksikkömme määrittämistä ohjasivat tutkimustehtävät ja haastatteluaineiston laatu. Analyysivaiheessa arvioimme, vastaavatko saamamme haastatteluaineistot etsimiimme tutkimuskysymyksiin. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–113.)

Aineiston analyysissä on kolme eri vaihetta: pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen (liite 3). Aineiston pelkistämässä analysoitava tieto oli aukikirjoitettua haastatteluaineistoa. Pelkistämistä ohjasivat tutkimustehtävät, joiden mukaan pelkistimme tutkimusaineistolle olennaiset ilmaukset. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–113, 116.)

Aineiston ryhmittelyssä kävimme aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset tarkasti läpi ja etsimme aineistosta samankaltaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Käsitteet ryhmittelimme alaluokiksi, jotka nimesimme luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Aineiston ryhmittelyä seurasi abstrahointi eli erotimme aineiston olennaisen tiedon ja sen perus-

teella muodostimme teoreettisia käsitteitä. Ryhmittely oli osa abstrahointiprosessia, jossa etenimme haastatteluaineistosta teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Käsitteellistämistä jatkoimme niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta oli mahdollista. Ryhmittelimme ilmaukset yhtenäisiin alakategorioihin, jotka yhdistimme jälleen yläkategorioiksi. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–115.)

Johtopäätöksiä tehtäessä yritimme ymmärtää, mitä tutkittavat asiat merkitsevät haastateltaville. Pyrimme ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–115.) Johtopäätöksissä vertasimme tutkimustuloksia aiempiin tutkimuksiin sekä jälkihuoltoon liittyvään kirjallisuuteen.

4.6 Tutkimuksen luotettavuus

Pyrimme noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä huolehtimalla selkeästä tutkimustulosten raportoinnista sekä lähteisiin viittaamisesta. Huolella tehty tutkimus on toistettavissa, joten keskityimme käytettyjen menetelmien selkeään raportointiin. Päävastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta ja tutkimuksen rehellisyydestä sekä vilpittömyydestä on meillä tutkijoilla. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 129–130.)

Tutkimustuloksiin vaikuttavia tekijöitä ovat tutkimustehtävien muotoilu, haastattelurungon rakenne sekä aineiston keruumenetelmä. Myös mahdolliset epäkohdat tutkimuksessamme sekä haastattelutilanteessa johdattelemiset ovat tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Jälkihuoltoon siirtyville sekä siinä oleville ja olleille haastattelulomake oli samanlainen. Haastatteluvaiheessa otettiin huomioon, ettei jälkihuoltoon siirtyvillä ollut vielä kokemustason tietoa jälkihuollosta. Haastattelurungon sujuvuutta ennen haastatteluja arvioivat opponoiijat sekä tutkijoiden lähipiiri.

Huomasimme haastattelujen aikana, että haastattelurunko oli liian pitkälle viety. Tästä johtuen vastauksissa oli toistoa. Aineiston analysointia käsitellessä jouduimme toteamaan, että jotkin kysymyksistä eivät olleet tarpeeksi selviä ja tämän vuoksi nuoret eivät osanneet vastata kysymyksiin. Meidän olisi pitänyt käyttää vähemmän apukysymyksiä, jolloin nuorten vastaukset olisivat voineet olla vielä laajempia. Apukysy-

mykset olivat kuitenkin hyödyllisiä ja siten saimme osan nuorista motivoitumaan ja vastaamaan kysymyksiin.

Havaitsimme jälkeinpäin, että haastattelutilanteissa saatoimme joissakin kysymyksissä johdatella nuoria liikaakin vastaamaan tietyllä tavalla kysymyksiin. Tähän oli kuitenkin vaikea kiinnittää huomiota, koska se tapahtui niin huomaamatta. Haastattelutilanteisiin saattoi myös vaikuttaa nuorten jännittäminen tai epävarmuus vastauksista.

Aineistoa oli tutkimuksen kannalta tarpeeksi. Tutkimuksella oli tarkoitus antaa tietoa toimeksiantajalle heidän tarjoamastaan jälkihuollosta. Tutkimusaineisto kattoi yhtä lukuun ottamatta kaikki Himaharjun jälkihuollossa olleet ja siinä olevat sekä siirtymävaiheessa olevat nuoret. Uskomme tutkimuksen antaneen toimeksiantajalle hänen tarvitsemaansa ja haluamaansa tietoa.

4.7 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Eettisyyteen kuuluu ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittaminen (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2005, 6). Näitä eettisyyden arvoja sovelsimme siten, että kohtelimme jokaista haastateltavaamme ainutlaatuisina sekä yksilöllisinä. Suhtauduimme nuoriin asiallisesti sekä arvostimme heidän mielipiteitään ja kokemuksiaan. Haastattelu oli myös mini-interventio eli väliintulo nuorten elämään. Otimme huomioon sen, että haastattelu saattoi vaikuttaa nuoriin eri tavoin.

Tutkimustilanteissa tutkijan on tärkeää tunnistaa ja erottaa asiakkaan auttamis- tai tukemistilanne tutkimustilanteesta. Tutkijan on ennakoitava ja tarvittaessa huolehdittava, että tutkimukseen osallistuvat saavat tutkimuksen päätyttyä apua tai tukea, jos he sitä tarvitsevat (Hirsijärvi & Hurme 2008, 20). Nuoret saattoivat jäädä pohtimaan sijaishuollon tai jälkihuoltoprosessin merkitystä. Tämän vuoksi kerroimme nuorille, että heillä on mahdollisuus saada aikuisen tukea ja keskusteluapua tarvittaessa. Työntekijöille informoimme haastattelujen ajankohdan, jotta he osasivat varautua mahdollisiin yhteydenottoihin.

Tutkimukseen osallistuvilla varmistettiin identiteettisuoja ja annettujen tietojen täydellinen luottamuksellisuus. Nuorten kirjallisissa vastauksissa ei näy heidän nimiään, joten käsitellessämme vastauksia ei käynyt ilmi kuka nuorista oli kyseessä. Haastattellessamme dokumentoimme ylös ainoastaan iän ja sukupuolen, joten nuorten henkilöllisyys ei paljastu. Kerätty aineisto oli vain tutkijoiden käytössä. Aineisto hävitettiin tutkimuksen valmistuttua asianmukaisella tavalla. Kerättyä aineistoa emme luovuttaneet ulkopuolisille missään tarkoituksessa. (Ks. Hirsijärvi & Hurme 2008, 20.)

Tutkimukseen osallistuneilta pyysimme etukäteen luvan osallistua tutkimukseen. Toimeksiantajamme Himaharju hankki luvat nuorten vanhemmilta, jos nuori oli alle 18-vuotias. Lisäksi kaikilta nuorilta pyydettiin kirjallinen suostumus haastatteluun, jonka hoiti toimeksiantaja (liitteet 4–5).

Tutkimukseen osallistuvien nuorten eduista oli huolehdittava. Nuorilla oli mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen milloin tahansa. Olimme valmiit keskeyttämään haastattelun, jos sen jatkaminen olisi uhannut eettisiä periaatteita. (Ks. Hirsijärvi & Hurme 2008, 20.)

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Nuorten ajatuksia jälkihuoltoon sitoutumisesta

Jälkihuoltoon siirtyminen ei ollut aina helppo päätös. Nuoret eivät halunneet sitoutua jälkihuoltoon, jos välit Perhekotivanhempiin ja työntekijöihin olivat menneet huonoiksi. Tämä saattoi vaikuttaa siten, että nuori ei siirtynyt jälkihuoltoon heti sen ollessa mahdollista, vaan vasta myöhemmin. Jälkihuolto jätettiin väliin myös siksi, jos ajateltiin, että jälkihuollossa ”kyyllätään”. Jälkihuoltoon siirtymistä epäroitiin myös silloin, jos ajateltiin, että jälkihuollossa kaikista tekemisistään täytyy ilmoittaa Himaharjuun.

Nuoret löysivät syytä siihen, miksi jälkihuoltoa pitäisi tarjota. Heille oli selvää, miksi he itse olivat valinneet jälkihuollon tai olivat siirtymässä siihen. Haastateltavien mielestä jälkihuolto oli sijaishuollossa oleville nuorille hyvä ratkaisu ja se koettiin nuoren tulevaisuutta turvaavaksi. Jälkihuoltoa pidettiin hyvänä ratkaisuna, koska tällöin nuorelle ei tule kiusausta heti 18 vuotta täytettyään lähteä huonoille teille. Perusteluna jälkihuollolle mainittiin myös avun saanti tarvittaessa itsenäistymisvaiheessa sekä tuen jatkuminen sijoituksen päätyttyä. Tämä koettiin tärkeänä, koska kaikilla nuorilla ei ollut omaa tukiverkkoa.

– – se niin kun turvaa nuoren tulevaisuuden tai jotkut asiat, että ei niinku, just ylleesä ku perhekottiin joutuu niin se lapsuus ei oo kovin ruusuilla tanssimista ollu että – – (H5)

Tärkein tekijä siihen, että nuori sitoutui tai aikoi sitoutua jälkihuoltoon, oli pääasiassa taloudellinen tuki. Nuoret olivat jälkihuoltoon siirtyessään tietoisia tuista, joita sen aikana saisivat. Nuoret saavat kuukaudessa tietyn määrän rahaa Himaharjusta, sekä heidän opintonsa ja autokoulunsa kustannetaan. Heidän mielestään jälkihuoltoon kuuluu, että he saavat apua koulun käynnissä, esimerkiksi silloin kun jokin asia on koulussa hankalaa. Nuoret ajattelivat, että jälkihuoltoon kuuluu itsenäistymisen tukeminen, yhteydenpito sekä läsnäolo elämän vastoinkäymisissä.

– – *autokoulut ja koulut sun muut, niinku asunnot saa periaatteessa ilmaiseksi sitä vastaan et opiskelee ja käy koulua tunnollisesti. – – Tavallaan niinku turvaa tulevaisuuden, ettei heti ku 18 vuotta täyttää ni niinku joillakin näillä Perhekodin nuorilla että painellaan saman tien ja alkaa se hirmu ryyppyputki sun muuta. Että tavallaan on semmonen porkkana siinä sitten. Että ne pystyy ilmaseks asumaan ja käymään koulua sun muuta..(H5)*

Myös koulunkäynnissä auttaminen ja tukeminen koettiin hyväksi syyksi sitoutumiseen. Nuoret kokivat, että jälkihuollossa he saavat tukea ja apua, eivätkä jää yksin. He ajattelivat, että sitoutumalla jälkihuoltoon heillä on asiat paremmin.

On se tietysti hyvä mahdollisuus, et jos haluaa ja kun haluaa lähteä opiskelemaan ysin jälkeen niin se ei sit lopu se avun saanti kun sitä ei kerkee valmistua, kun täyttää kaheksantoista.. On tavallaan rahallisesti turvattu se opiskelu ja on tukijoukot et pääsee sit valmistumaan ja on mahdollisuus siihen. (H3)

Nuoret kokivat, että selkein sitoutumistapa on koulunkäynti, eli että he käyvät koulunsa loppuun. Nuoret mainitsivat sitoutumiseksi myös jälkihuoltopalaverissa tehtyjen sääntöjen noudattamisen. Sitoutuminen on yksilöllistä, esimerkiksi jos jostain syystä nuori ei voinut käydä koulua, hän osoitti vastuunottokykynsä jollain muulla tavalla.

5.2 Psykososiaalisen tuen tarve itsenäistymisessä

Nuorten mielestä tuen ja avun saaminen oli ollut riittävää. He kokivat saaneensa tarpeeksi apua tarvittaessa. Perhekotivanhemmat olivat olleet kaikille nuorille tärkeimmät henkilöt, joilta tukea oli tullut. Myös muut Perhekodin työntekijät koettiin tärkeiksi. Nuorille oli tärkeää, että he saavat jälkihuoltoa heille tutuilta ihmisiltä, joihin heillä on hyvä ja tiivis luottamussuhde. Nuoret eivät olleet pohtineet vaihtoehdoksi jälkihuollon saamista muualta kuin Himaharjusta.

Että just sillon kun ei niinku vanhemmista ei ollut turvaa antamaan, niin se oli minusta just se tärkein että oli (Perhekodin vanhemmat) ketkä jotka sitä pysty tarjoamaan.. (H2)

– – tavallaan tullu semmonen tunneside että ei oo niinku vaa Perhekodin äiti ja isä vaan tuntuu ihan perheeltä.. Että ihan hyvin on toiminut se homma. (H5)

Perhekotivanhempien auktoriteetti koettiin suurempana kuin muiden työntekijöiden. He pitivät hyvänä sitä, että työntekijät tai Perhekotivanhemmat kertoivat omia kokemuksiaan tai huomioitaan, jolloin neuvot olivat käytännönläheisiä. Nuorten mielestä itsenäistyminen on omalla vastuulla, mutta he kokivat, että voivat aina soittaa Himaharjuun, jos tulee joku hätä tai ongelmatilanne.

Nuoret mainitsivat saavansa apua ja tukea myös omilta perheiltään sekä lähipiiristään. Myös oman paikkakunnan sosiaalityöntekijät olivat olleet avuksi. Opiskelupaikan henkilökunta, erityisesti opettajat sekä yövalvoja koettiin myös olleen avuksi tarpeen tullen. Tuen saanti koettiin hyvänä, mutta joskus nuoret kokivat jääneensä vaikeissa tilanteissa vaille tarvitsemaansa tukea. Nuoret kuitenkin kokivat, että voivat soittaa tarpeen tullen Perhekotivanhemmille. He kertoivat tarvinneensa erityistä tukea itsenäistymisen tullessa liian nopeasti. He kuitenkin kertoivat, että heidän olisi pitänyt itsekin olla aktiivisempi tuen pyytämisen suhteen.

Se oli semmone että minä yritän yksin, mutta jos en pärjää niin sitten on apua.. (H2)

Himaharjussa nuoret opettelevat arjen taitoja jo asuessaan päärakennuksessa. Nuoret huomioivat kuinka tuen tarvitseminen riippui omista taidoista aiemmin opittujen arjen taitojen suhteen. Itsenäistymisasunnossa olevan viikkotehtävälistan koettiin auttavan arjessa, koska nuorten ei tarvinnut varmistella asioita soittelemalla.

No minun mielestä, että kun on siellä huostassa, niin sillon jo tulee ne siivoushommat ja tämmöset ja opetellaan omaa elämää ja sieltä lähte-

mistä ja pärjäämistä ja opetellaan siellä.. Ja sitten just ku lähetään omilleen niin.. Niin silloin jo ollaan sitten, että yritetään.. (H2)

Nuorten mielestä tarkistuskäynnit itsenäistymisasunnossa ovat hyvä juttu, heidän mielestään oli hyvä, että asunnossa käydään katsomassa miten nuorella menee. Tuki saattoi tuntua vahtimiselta ja valvontaa tuntui olevan liikaakin. Nuoret toivoivat tarkastusvierailujen olevan etukäteen sovittuja, eivätkä yllätyskäyntejä. Heidän mielestään ohjaajan ei tarvitsisi tulla tiettyinä päivinä tiettyyn kellonaikaan, vaan sovitusti vierailulle.

Nuoret kokivat helpoimpana asiana itsenäistymisessä kodinhoidon, esimerkiksi siivous ja ruoanlaitto olivat helppoa. Vapaus oli nuorten mielestä itsenäistymisessä helppoa ja mukavinta. Heistä oli mukavaa, ettei heidän enää tarvinnut ilmoittaa jokaisesta menosta ja tekemisestä, vaan he saivat ottaa vastuuta itselleen tekemisistään. Himaharjussa olevien nuorten määrä vaikutti omaan rauhaan, joten muuttaessaan omaan asuntoon he saivat enemmän aikaa itselleen tai perheelleen.

Haastateltavat kertoivat, että itsenäistymisessä vaikeinta oli raha-asioiden hoitaminen, kuten laskujen maksu ja lomakkeiden täyttäminen. Myös itsestä huolehtiminen koettiin haastavana. Koulun käyminen ja kouluasioiden hoitaminen tuotti joskus pieniä ongelmia, kuten myös yksinään oleminen. Himaharjussa nuoret olivat tottuneet siihen, että ympärillä oli koko ajan reilusti yli kymmenen ihmistä. Muutos oli siis suuri, kun he muuttivat itsenäistymisasuntoon, jossa he olivat vain parin muun nuoren kanssa. Muutto omaan asuntoon tuntui suurelta muutokselta.

No vaikeinta on just se, että sinä et niinku lähe sinne mieron tielle, että oikeesti sinä pysyt siinä. Just niissä opiskeluasioissa ja tämmösissä, että pysyt niissä etkä lähe sitten niihin opiskelijailtoihin, niin se on minun mielestä kaikkein vaikeinta. Ja toinen mikä on niin just niissä raha-asioissa, että se raha minkä sinä saat, niin se ei oo varmaan nykyään niin iso määrä, että oikeesti se menee niihi asioihin mihin se on tarkotettu eikä niihin asioihin mihin se ei oo tarkotettu. (H2)

Nuorten mielestä konkreettinen avun tarve vähenee itsenäistyessä, mutta taustatuen merkitys korostuu. Tuen tarpeen loppumisen suhteen nuorilla oli poikkeavia käsityksiä. Tuen tarve tuntui loppuvan jossain elämänvaiheessa esimerkiksi puolison löytyessä, tai jatkuvan pitkälle jälkihuollon loppumisen jälkeenkin. Yhteyttä tuli pidettyä luontevasti, jos nuorelle ja Perhekotivanhemmille oli syntynyt läheinen luottamussuhde.

Sehän se tavallaan pikku hiljaa niinku loppuu, että oppii ite olemaan. Kasvaa ja kehittyy ja muuta. Ei siinä semmosta aikaa minun mielestä oo, että kun täytän tämän verran niin loppuu, minä osaan kaiken ite. – – Ja sit tavallaan on semmonen tuki ja turva aina että sinne voi niinku soittaa ja muuta jos tulee joku pattitilanne tai hätä. (H5)

Ei varmaan tarvii siihen kehitykseen sillä tavalla niin paljon sitä tukea, kun 18 vuotta. En mä tiää loppuuko se siihenkään. Se kehitys. Ehkä sitä ei ota samal tavalla vastaan kun täyttää kaheksantoista, kun tavallaan pystyy ite päättämään ja tekemään mitä haluaa. – – Mut tuskin se avun tarve koskaan loppuu keltään. (H3)

Nuoret kokivat, että yhteydenpitoa Himaharjun kanssa pystyi olemaan jälkihuollon aikana. Yhteydenpitona koettiin joko vierailukäynnit molempiin suuntiin tai puhelin keskustelut. Viikoittainen tapaaminen koettiin tapahtuvan sopivan usein. Alaikäisenä valvontaa oli kenties liikaakin, ja tukiasunnossa ollessa käynneille ei olisi aina tarvetta. Käyntejä voisi nuorten mielestä olla vähemmän silloin kun menee hyvin. Yhteydenpidon säilyttäminen koettiin kuitenkin tärkeänä.

Tuo on ihan niinku tavallista että soittais vaikka oma äiti tai joku muu että en minä ainakaan sitä koe kyttäämisenä tai muuta.. (H5)

5.3 Nuorten kehittämisehdotuksia Himaharjun jälkihuollosta

Himaharjun porrastettu asumisjärjestelmä koettiin tarpeellisena ja hyvänä käytäntönä. Asumisjärjestelmää pidettiin toimivana ja positiivisena. Jos joku haastattelemistamme

nuorista ei itse ollut kokenut kyseistä järjestelmää, kerroimme kuinka porrastettu asuminjärjestelmä toimii käytännössä. Nuoret olivat sitä mieltä, että oli hyvä, että itsenäistymiseen kuuluvia asioita pystyi opettelemaan pikku hiljaa. Tällöin yllätyksiä ei tule niin helposti arjen asioissa.

Kyllä se mun mielestä se on hyvä järjestelmä. Et täältä kun lähti niin ei heti tavallaan lähteny heti asumaan yksin, kun siel oli kaks muutakin, et tarvii heti itekseen alkaa tekemään ja hoitamaan kaikkee.. Eikä sit kun näinkin isosta paikasta lähti, niin ei oo tavallaan heti ihan yksin yhtäkkiä, kun täällä on aina niin paljon vilskettä. (H3)

Haastatellut nuoret olivat tyytyväisiä Himaharjun järjestämään jälkihuoltoon. Nuoret pohtivat kuitenkin myös muutosehdotuksia, joilla Himaharjun jälkihuoltoa voitaisiin kehittää vielä paremmaksi. Nuorille oli puhuttu jälkihuoltoasioista jo yläasteella, jatko-opintoja suunnitellessa tai juuri ennen kuin he tulivat täysi-ikäiseksi. Nuorten oli vaikea määritellä tarkkaa ajankohtaa jälkihuollosta puhumiselle, mutta heidän mielestään jälkihuollosta tulisi puhua ennen heidän täysi-ikäiseksi tulemistaan, esimerkiksi jo 16–17-vuotiaana. Jälkihuollosta tulisi kertoa hyvissä ajoin, jotta nuori ehtisi käsittää sen merkityksen.

No se vähän riippuu että minkäikäsenä tulee sinne, mun mielestä kannattaa varmaan niinku iha hyvissä ajoin ruveta sanomaan että ei niinku tuu sitte iha heti etteen että sen käsittää sen asian ja tajuaa että mitä se tarkoittaa. No mulle ainakin ruvettiin jo yläasteella puhumaan siitä että tällöinen mahdollisuus on. Tämäkin riippuu aina siitä että mitenkä pitkään nuori tai lapsi siellä Perhekodissa on että mitenkä pitkä se sijoitus on. (H5)

Nuoret pohtivat, että jälkihuollon kesto voitaisiin pidentää 25-vuotiaaksi asti. Tätä he perustelivat sillä, että he saisivat rauhassa käydä opintonsa loppuun ja mahdollisesti päästä jo alulle työelämässä. Nuorilla oli myös hyviä huomioita siitä, millä nuori saadaan sitoutumaan jälkihuoltoon. Nuoret pohtivat, että kokeakseen jälkihuollon tarpeelliseksi, täytyy saada jonkinlainen herätys. Tällöin nuori osaa ottaa ympärillä olevaa

apua vastaan ja käyttää sitä hyödykseen. Yhtenä huomioimisen arvoisena asiana nousi myös työntekijöiden käyttäytyminen nuoria kohtaan.

Jos haluu et nuori jää jälkihuoltoon niin ettei olla mitään mulkkuja kun se on täyttämässä 18 et sil on sit jotain intoo jäädäkin (jälkihuoltoon).

(H1)

6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tutkimuksen aikana kävi ilmi, ettei nuorilla ollut selkeitä odotuksia jälkihuollon suhteen. Osaksi tämä johtui siitä, ettei kaikille ollut vielä selvää mitä jälkihuolto tarkoittaa. Nuoret olivat mahdollisesti keskustelleet jälkihuoltoon liittyvistä asioista keskenään. Näin ollen myös jälkihuoltoon siirtyville nuorille oli tullut mielikuva siitä mitä jälkihuolto voisi olla. Tuloksista tuli hieman suppeita, koska aineisto kylläntyi nopeasti nuorten vastausten yhteneväisyyden takia. Tämä ei kuitenkaan vaikuta tulosten arvokkuuteen.

Tutkimuksessa todettiin, että jälkihuollosta tulisi kertoa nuorelle ajoissa, jotta hän voisi rauhassa sisäistää jälkihuollon perimmäisen tarkoituksen. Jälkihuollossa pyritään muuhunkin kuin taloudelliseen tukemiseen, joka nousi päällimmäisenä nuorten vastauksissa esille. Jälkihuollosta informointi auttaisi nuorta myös päätöksessä jälkihuoltoon siirtymisestä.

Tutkimuksemme ei vahvistanut täysin Arolan (2002) tekemän opinnäytetyön tuloksia. Arola mainitsee, etteivät hänen haastattelemansa nuoret tienneet jälkihuollon olevan mitään muuta kuin taloudellista tukea. Tutkimuksemme kohdejoukko tiesi, että jälkihuoltoon kuuluu muutakin kuin taloudellista tukea. Tämä asia tuli esille vahvasti nuorten vastauksissa vaikka heillä ei suoranaisia odotuksia jälkihuollon suhteen ollutkaan. Arola painotti sijoituksen aikana syntyneen aikuissuhteen jatkumista sijoituksen päättymisen jälkeen. Tämän kokivat tärkeänä myös haastattelemamme nuoret.

Haastateltavat nuoret olivat tyytyväisiä Himaharjun järjestämään jälkihuoltoon. Nuoret halusivat, että jälkihuoltoa järjestää ennestään tuttu taho. Tärkeimpänä syynä oli se, että työntekijöille nuoren tilanne oli tuttu ja heidän välilleen oli jo ehtinyt syntyä luottamussuhde. Nuoret halusivat tukea ja tietynlaista valvontaa itsenäistymisvaiheessa. Mielestämme työntekijöiden tehtävänä olisi tunnistaa riittävän tuen ja valvonnan määrä nuoren yksilöllisyys huomioiden. Riittäväällä psykososiaalisella tuella Himaharju pystyy tukemaan sekä nuoren kehitystehtävien toteutumista, että nuoren yhteiskuntaan sitoutumista. Itsenäistymisvaiheessa yhteydenpidon tulisi olla sellaista, että nuori tun-

tisi, että hänestä välitetään ja häneen luotetaan. Tällöin yhteistyö ja yhteydenpito ovat luontevia.

Tuloksissa korostuu kehitystehtävien merkitys jälkihuollon eri siirtymävaiheissa. Kehitystehtävät kulkevat jälkihuollon aikana vahvasti mukana nuoren tehdessä eri valintoja ja saadessaan erilaisia haasteita. Nuorten identiteetin muodostus ja sen vahvistuminen voivat tapahtua heidän siirtyessään jälkihuoltoon. Nuoren täyttäessä 18 vuotta ja muuttaessa omaan asuntoon nuori etsii yleensä vielä itseään ja hakee omia rajojaan ja paikkaansa yhteiskunnassa. Tukemalla nuorta jo varhaisessa vaiheessa ennen jälkihuoltoon siirtymistä nuori voi saada vahvan, positiivisen kuvan itsestään. Tällöin nuori ei ajaudu niin todennäköisesti ahdinkoon muuttaessaan omilleen.

Tutkimuksessa tuli ilmi, että porrastetun asumisjärjestelmän kautta haastattelemamme nuoret olivat oppineet arkielämän taitoja. Raitakarin (2003) mukaan hyvät elämänhallintataidot ennaltaehkäisevät nuorten syrjäytymistä. Arkielämäntaidot ovat osa elämänhallintaa, joka auttaa nuorta normaalin arkirytmien löytämisessä. Kyllösen ja Roth-Schulmanin (2007) mukaan sosiaalityöntekijät haluaisivat painottaa nuoren jälkihuollossa enemmän psykososiaalista tukea. Psykososiaalisen tuen merkitys ilmeni myös haastattelemiemme nuorten vastauksissa. Nuoret kokivat psykososiaalisen tuen taloudellisen tuen rinnalla lähes yhtä tärkeäksi.

Tutkimuksesta ilmeni myös, että vanhemmaksi tultuaan nuoret ymmärsivät kuinka tärkeää jälkihuollon henkinen tuki oli. Tämä oli suoraan yhteydessä nuoren kehitysvaiheeseen. Mitä pidemmällä nuori oli aikuisuuden kynnyksellä ja oli valmis ottamaan vastuuta itsestään sekä lähipiiristään sen paremmin hän ymmärsi jälkihuollon tarkoituksen. Nuorten vastauksissa kävi ilmi miten tuen tarve koettiin loppuvan muun muassa puolison löytyessä. Tämä on yksi Havighurstin aikuisuuteen siirtymisen kehitystehtävistä. Nuorten oma tilanne jälkihuoltoprosessissa tai nuoren sijoituksen pituus ei vaikuttanut nähdäksemme vastauksiin.

Havighurstin (1953) mukaan kehitysvaiheet tulevat nuoren elämään ikäsidonnaisesti. Yhteiskunta kuitenkin asettaa tietyt vaatimukset näiden elämänvaiheiden läpikäymiselle ja järjestykselle. Yhteiskunta myös asettaa paineita siitä, että siirtyminen vaiheesta toiseen sujuu mallikkaasti. Erityisesti sijoitettujen nuorten elämässä yhteiskunnan

asettamat vaatimukset ovat kovia. Heiltä vaaditaan elämänvaiheiden läpikäymistä ikäsidonnoisesti sekä oikeassa järjestyksessä. Nuorelle saattaa tulla paineet ammatin löytämisestä, uran luomisesta sekä perheen perustamisesta.

Kuten Niina Lyijyksen ja Pirkko Kokon (2006) projektissa ilmeni, nuoret tarvitsevat tukea käytännön arkielämässä muuttaessaan tukiasuntoon. Tämä asia tuli myös meidän tutkimuksessamme vahvasti esille. Tutkimuksessamme varsinkin raha-asioista huolehtiminen koettiin vaikeina ja asiana johon kaivattiin tukea. Kyseisessä projektissa käy ilmi että verkostotyö, nuoren perheen tukeminen ja nuoren kuuleminen edesauttavat yhteistyössä nuoren kanssa. Haastatellessamme nuoria ennen kaikkea nuoren huomioiminen sekä yhteistyö korostuivat nuorten vastauksista.

Moilasan & Moilasan (2006) opinnäytetyössä ilmenee miten tärkeää jälkihuoltoa on suunnitella ennen sijoituksen päättymistä. Työssä käy myös ilmi kuinka olennaisia jälkihuollon onnistumisen kannalta ovat yksilöllinen suunnittelu, nuoren oma suhtautuminen jälkihuoltoon sekä nuoren tukiverkosto. Saamamme tutkimustulokset Himaharjun järjestämästä jälkihuollosta olivat samansuuntaisia. Tutkimuksessamme huomasimme, että jo jälkihuollosta kertominen on asia jonka ajoitusta kannattaa suunnitella etukäteen. Lapsen tai nuoren iästä, kehityksestä ja tilanteesta riippuen jälkihuollon mahdollisuudesta tulisi kertoa jo sijoituksen alkuvaiheessa. Jälkihuollon käytännön järjestelyihin tulisi kiinnittää huomiota jo sijoitusta tehdessä.

Vertasimme valtakunnallisia laatukriteereitä Himaharjun nuorten vastauksiin (kuvio 4). Sijaishuollon valtakunnallisissa laatukriteereissä (2005, 29) määritellään, että jälkihuoltosuunnitelma tulee tarkentaa hyvissä ajoin ennen nuoren lähtöä. Tutkimuksessa kuitenkin kävi ilmi, ettei siirtymävaiheessa olevilla nuorilla ollut tietoa jälkihuollon tarkoituksesta. Tämä johtunee kuitenkin myös siitä, etteivät sosiaalityöntekijöiden resurssit riitä jälkihuoltoon siirtyvien nuorten informointiin. Kirjallinen suunnitelma siirtymävaiheen toteutuksesta tehdään vasta juuri ennen sen ollessa ajankohtaista.

Tutkimuksen mukaan joillekin nuorille jälkihuoltosuunnitelma tehtiin vasta jälkihuoltoon siirtymisen jälkeen. Jälkihuollon toteutumista tarkastellaan kriteereillä, joilla tutkitaan lapsen tai nuoren sekä lähiverkoston tukemista. Nuorille jälkihuollossa oli tärkeää, että sen toteuttajana toimivat tutut työntekijät. Nuoret ymmärsivät myös, että

heidän ollessaan jälkihuollossa heidän tulee myös sitoutua siihen. Tämän he osoittivat sillä, että osasivat huolehtia itsestään sekä velvollisuuksistaan. Heidän tuli myös noudattaa yhdessä sovittuja sääntöjä sekä keskittyä koulunkäyntiin.

Suunnittelu:	Jälkihuolto	Päätäminen ja arviointi
	a) Lapsen / nuoren tukeminen b) Lähiverkoston tukeminen	

Himaharjun nuorten odotukset ja kokemukset jälkihuollosta

KUVIO 4. Jälkihuollon valtakunnalliset laatuksiteerit (Ks. Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2005, 9) ja Himaharjun nuorten odotukset ja kokemukset jälkihuollosta

Kuviossa 4 näkyy miten haastateltujen nuorten tuen tarve kohtasi nuoren tukemista määritteleviin laatuksiteereihin. Nuorille tärkeitä odotuksia jälkihuollon suhteen olivat esimerkiksi läsnäolo ja itsenäistymisen tukeminen sekä taloudellinen apu ja tuki. Nuoret kuitenkin pohtivat, että tuen tarve riippuu tilanteesta ja itse nuoresta. Laatuksiteeristön mukaan tukemisessa on tavoitteena rohkaista nuorta sitoutumaan omaan suunnitelmaansa ja toimimaan sen mukaisesti (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2005, 30). Tuen antamiselle ei siis ole määritelty tarkkaa määrää, vaan nuoren tuen tarve otetaan huomioon yksilöllisesti.

Kehittelemämme kuvio sitoutumisesta kuvaa nuoren omaa kiinnostusta omasta tulevaisuudesta (kuvio 3, sivu 25). Tavoitteena on, että nuori pyrkii jälkihuollon aikana si-

toutumaan yhteisöön ja yhteiskuntaan, itsenäistymään sekä kiinnittymään sääntöihin, kouluun ja uraan. Jälkihuollon päättymisen jälkeen nuori on päässyt näihin kolmeen perusulottuvuuteen. Silloin perusulottuvuudet ovat suhteessa vielä toisiinsa, mutta jälkihuolto ei enää ole sitouttamassa ja tukemassa nuoren valintoja. Tulosten perusteella kaavio toimii käytännössä juuri edellä kuvatulla tavalla. Himaharjun jälkihuolto-prosessi auttaa nuorta toteuttamaan näitä perusulottuvuuksia.

Tutkimuksessamme keskityimme tuen tarpeen suhteen ainoastaan nuoren tarvitsemaan tukeen, emmekä niinkään läheisten ihmissuhteiden tuen tarpeeseen. Nuoret saavat tukea lastensuojelun työntekijöiden lisäksi myös läheisiltään, joten heidän osuut-taan ei voi vähätellä. Sijoitusta päätettäessä tulee ottaa huomioon myös nuoren lähipiiri, joten tuen jatkuminen on tärkeää senkin osalta.

Jälkihuollon päättäminen ja arviointi arvioidaan sen mukaan, kuinka nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen on onnistunut. Myös tietoa jälkihuollon onnistuneesta toteutumisesta arvioidaan. Nuorten kokemukset jälkihuollosta ovat tärkeitä apukeinoja jälkihuollon kehittämisessä. Himaharjun nuorilta kiitosta tuli erityisesti Himaharjun käyttämästä porrastetusta asumisjärjestelmästä.

7 POHDINTA

7.1 Tuloksista

Aikuiseksi kasvamisen on vastuunoton opettelemista, identiteetin kehittymistä sekä vahvistamista. Sitoutuminen ja identiteetti liittyvät näin ollen vahvasti toisiinsa. Nuoren itsenäistymiseen vaikuttaa myös hänen oma käsitys minuudesta, jota hänen on mahdollista peilata sosiaalisen verkoston avulla. Sosiaaliset verkostot liittävät hänet yhteiskunnan jäseneksi. Jälkihuollon aikana on tärkeää, että nuori oppii yhteiskunnan normeihin sekä sääntöihin, tällöin syrjäytymisen riski pienenee.

Yhteiskunnan kannalta yhteisöllisyyden säilyttäminen olisi ensisijainen arvo. Esimerkiksi jälkihuollossa olevat nuoret saattavat olla vaarassa syrjäytyä, koska nykyään yhteisössä vallitsee tietynlainen itsekkyyys. Ihmiset eivät osaa välittää tai huolehtia toisten asioista, sillä toisten ihmisten asioiden puuttuminen koetaan röyhkeänä. Tämä saattaa tulla esille varsinkin lastensuojelulapsien kohdalla. Yhteisössä ei osata välttämättä ottaa vaikeita asioita puheeksi ja näin nuori saattaa kokea, ettei hänestä välitetä. Nuoren elämään kuuluvia yhteisöjä on monia. Keskeisempiä yhteisöjä ovat perhe-, koulu-, harrastus- sekä kyläyhteisö. Nämä kaikki yhteisöt yhdessä voivat toimia nuoren itsenäisyydessä tukevana voimavarana tai vastaavasti syrjäytymisen edistäjänä.

Yhteiskunnan kannalta tutkimuksen tuoma tieto on merkittävää. Tutkimuksen avulla on saatu tietoa siitä, että nuoret kokevat jälkihuollon merkittäväksi osaksi itsenäistymistä. Jälkihuollolla on suuri yhteiskunnallinen merkitys lastensuojelussa ja sillä pyritään ehkäisemään nuoren syrjäytymistä. Syrjäytymistä ennaltaehkäistään myös siten, että nuorta kannustetaan työelämään tai koulutukseen. Nuoren sosiaalisia suhteita kehitetään sekä nuorta ohjeistetaan turvallisten ihmissuhteiden pariin. Olemalla osa yhteisöä nuoren on mahdollista saada vertaistukea samassa elämäntilanteissa olevilta nuorilta. Olisi myös hyvä, jos nuorella olisi mahdollista saada aikuissuhde, joka toimii lastensuojeluprosessin siirtymävaiheissa hänen tukenaan. Aikuissuhteen vaihtuminen vaikeuttaa hyvän luottamussuhteen syntymistä. Hyvä ja luottavainen aikuissuhde on pohja nuoren identiteetin syntymiselle sekä myöhemmille elämänhallintataidoille.

Himaharjussa nuoret kokivat olevansa tyytyväisiä siellä saamaansa jälkihuoltoon. Porrastettu asumisjärjestelmä on toimiva malli sekä nuorten että meidän tutkijoiden mielestä. Siinä nuoret oppivat huomioimaan toisia ihmisiä sekä oppimaan yhteisöllisyyttä. Samalla nuori kehittää omaa elämänhallintaansa ja oppii huomioimaan heikkouksiaan ja vahvuuksiaan arkielämässä.

Erilaisten hankkeiden ja projektien, kuten KASTE-hankkeen kautta lastensuojelussa voidaan hyväksi havaittuja toimintamalleja viedä eteenpäin. Yksi toimiva malli on mielestämme porrastettu asumisjärjestelmä, joka tukee nuorta itsenäistymisen aikana. Nuori saa asumisjärjestelmässä vertaistukea muilta samassa tilanteessa olevilta tutuilta nuorilta. Turvalliset ja läheiset ihmissuhteet työntekijöihin ja Perhekotivanhempiin ovat myös tärkeitä nuoren sitoutuessa jälkihuoltoon. Porrastettu asumisjärjestelmä auttaa nuorta sitoutumaan jälkihuoltoon. Tästä syystä olisi tärkeää saada porrastetusta asumisjärjestelmästä yleisempi käytäntö Suomen lastensuojelussa.

Tutkimuksesta nousi esille se, miten paljon nuoret arvostavat taloudellista tukea. Nuorten arvot saattavat johtua yhteiskunnan vaikutuksista. Taloudellinen toimeentulo saattaa olla joillekin tärkeämpää kuin sosiaaliset suhteet. Opettaako yhteiskunta arvostamaan materiaalisia arvoja enemmän kuin henkistä hyvinvointia? Jälkihuollossa ja sijoituksen aikana tulisi lastensuojelun työntekijöiden opastaa nuorta tasapainoisempaan elämään, jotta he osaisivat arvostaa asioita, joita heillä on. Nuorten asenteisiin sekä arvoihin tulisi kiinnittää huomiota.

Jälkihuollosta on tehty jo aiemmin valtakunnallinen jälkihuolto-opas. Kuitenkin näitä jälkihuollon yhtenäisiä linjoja pitäisi tarkentaa. Uudet tutkimukset aiheesta, varsinkin eri näkökulmista tehtynä olisivat tarpeellisia. Tutkimustuloksilla saataisiin tietoa lastensuojelutyön kehittämistarpeista ja tällöin voitaisiin kehittää uusia toimivampia valtakunnallisia työmenetelmiä. Tämän tutkimuksen avulla saimme tietoa miten jälkihuoltoa voisi kehittää eteenpäin. Yksi kehittämiskohde voisi olla jälkihuollon jatkaminen 25-vuotiaaksi, tällöin suunnitelman tulisi olla entistäkin yksilöllisempi.

Yksi sosionomin (AMK) työllistymispaikka voi olla lastensuojelutyössä. Tämän vuoksi jo koulutuksessa tulee kehittää sosionomin (AMK) tietämystä lastensuojeluprosessin vaiheista. Sosionomin (AMK) tehtäväkuvana voisi olla jälkihuoltoon nuoren

tukihenkilönä, esimerkiksi auttamassa nuorta itsenäistymisvaiheessaan. Sosionomin (AMK) ja muiden lastensuojelun parissa työskentelevien tulisi kiinnittää huomiota erilaisten työmenetelmien kehittämiseen. Moniammatillisissa työryhmissä työskennellessään sosionomilla (AMK) on mahdollisuus saada muutettua epätoimivia työmenetelmiä paremmiksi jakamalla tietojaan. Sosionomin (AMK) koulutus mahdollistaa myös sen, että työpaikoilla osataan huomioida tekijöitä ilmiöiden taustoja. Esimerkiksi nuorten pahoinvointi ja syrjäytyminen ovat lisääntyneet yhteisöllisyyden vähenemisen myötä.

7.2 Opinnäytetyöprosessin arviointia

Opinnäytetyö syvensi tietämystämme yhdestä sosiaaalialalla vallitsevasta kehittämisalueesta. Jälkihuollon tilasta tai kehittämistarpeesta puhutaan yleisesti kovin vähän. Sosiaaalialan julkaisuista sai tosin paljon uutta tietoa ja näkemystä asiaan. Näin ollen koko opinnäytetyöprosessi oli uuden oppimista ja entisen tiedon syventämistä.

Tutkimusprosessi kesti vuoden, jonka aikana kehittyivät sekä ryhmätyötaidot, tiedon haku, prosessointi, reflektointi sekä organisointitaidot. Aiheen lopullinen valinta sekä toimeksiantajan löytyminen tapahtui syksyllä 2007. Tutkimussuunnitelma saatiin hyväksytyksi vuoden 2007 lopulla, joten pääsimme vuoden 2008 alussa keräämään aineistoa. Tutkimusaineiston analyysia sekä raportin kirjoittamista työstimme sekä keväällä 2008 että syksyllä 2008. Opinnäytetyö esitettiin syyskuussa 2008.

Opinnäytetyöprosessi eteni aaltomaisesti, välillä teimme työtä hyvin intensiivisesti ja välillä pidimme pitkiä, luovia taukoja. Tästä oli sekä etua että haittaa, taukojen aikana saimme etäisyyttä työhön ja osasimme katsoa sitä kriittisemmin. Toisaalta tauon jälkeen oli vaikeampi aloittaa työskentelyä uudestaan ja jotkut sovitut asiat olivat jo unohtuneet. Toimeksiantaja, ohjaava opettaja sekä opponoijat ovat auttaneet osaltaan työn jäsentelyssä sekä antaneet uusia näkökantoja aiheesta. Varsinkin hedelmälliset keskustelut ohjaavan opettajan kanssa ovat antaneet uutta intoa jatkaa sekä syventää työtä.

Tutkimusprosessi oli vaativa ja aikaa vievä. Tutkimuksen teko sinällään oli meille vierasta ja jouduimme perehtymään tarkoin tutkimuksen teon eri vaiheisiin. Haastavinta tutkimuksen teossa oli löytää aineistosta yhdistäviä tekijöitä sekä löytää niille ylä- ja alakäsitteitä. Ongelmallisena koimme myös teoretiedon ja tulosten yhdistämisen. Vaikka valitsemamme teoreettiset käsitteet vastaavat tutkimuksen tarkoitusta ja auttavat ymmärtämään aineistoa, oli niiden yhdistäminen ja aukipurkaminen haastavaa. Alun ongelmien jälkeen onnistuimme tässä kuitenkin mielestämme kiitettävästi. Haastavana koimme myös ajankäytön, koska asumme eri paikkakunnilla ja osa meistä käy töissä opintojen ohessa.

Raportin kirjoittaminen sujui jouhevasti, ottaen huomioon ajankäyttöön liittyvät ongelmat. Prosessin aikana työskentelimme välillä yhdessä ja välillä erikseen. Näin pystyimme mielestämme hyödyntämään vähäisenkin ajan mahdollisimman hyvin. Huolimatta, että kirjoitimme erillämme, pyrimme yhdistämään tekstikappaleet yhdessä sekä reflektoimme tiedon tärkeyttä työhömmme yhdessä. Jokainen täydensi ja korjasi kunkin kirjoittamaa tekstiä. Näin syntyi jokaisen meidän kolmen näköinen opinnäyte-työ, joka on yhteistyössä tehty.

LÄHTEET

Aalberg, V. & Siimes, M. A. 2007. Lapsesta aikuiseksi – Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 1999. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.

Arnett, J. 2000. *American Psychologist*. May Vol 55 (5), 469–480.

Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES - Raportteja 263 - 2001. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Dunderfelt, T. 1998. *Elämänkaaripsykologia*. Porvoo: WSOY.

Erikson, E. H. 1950. *Childhood and society*. New York: Norton.

Forss, P. & Vatula-Pimiä M.L. 2007. *Sosiaalinen turva ja hyvinvointi*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Havighurst, R. 1953. *Human development and education*. New York: McKay.

Heikkinen, H.L.T. & Syrjälä, L. (Toim.). 2003. *Minussa elää monta tarinaa – Kirjoituksia opettajuudesta*. Vantaa: Dark Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1991. *Teemahaastattelu*. Helsinki: Copyright Yliopistopainos.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Hämäläinen, J. & Niemelä, P. 1993. *Sosiaalialan etiikka*. Juva: WSOY.

Jahnukainen, M. (toim.) 2004. Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttämisen kasaantuminen. Teoksessa Jahnukainen, M., Kekoni, T. & Pöhö, T. Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy, 293–330.

Jokinen, K. & Saarinen, K. 2002. Suomalainen yhteiskunta. Juva: WS Bookwell Oy.

Kuhmonen, K. 1997. Psykososiaalisten työyksikköjen palvelun laatu asiakkaan arvioimana – Tutkimus Kuopion kasvatus- ja perheneuvolasta, A-klinikalta ja mielenterveystoimistosta. Kuopion yliopistollinen opetussosiaalikeskus 3/1997. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Kuure, T. (Toim.) 2001. Aikuistumisen pullonkaulat – Nuorten elinolojen vuosikirja. Pieksämäki: Kirjapaino raamattutalo Oy.

Laaksonen, S. 2004. Jälkihuolto-opas. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Morrow, P. C. 1993. The Theory and Measurement of Work Commitment. Greenwich: Jai Press.

Perry W. G. 1970. Forms of Intellectual and Ethical Development in the College Years: A Scheme (New York: Holt, Rinehart & Winston).

Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. 2005. Lastensuojelu tänään. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pursiainen, T. 2003. Sitoutumisesta ja sitoutumattomuudesta. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen – Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Vaajakoski: Gummerus Oy.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 2005. Arki, arvot, elämä etiikka. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Söderholm, A., Halila, R., Kivitie-Kallio, S., Mertsola, J. & Niemi, S. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. 1. Painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2005. Lastensuojelun keskusliitto. Laituri-projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Painamattomat lähteet

Arola, H. 2002. Nuorten kokemuksia jälkihuollosta. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosiaali-alan osasto. Opinnäytetyö.

Eronen, T. 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. [Viitattu 31.7.2008]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tuke/lastensuojeluntutkimuskatsaus/>

Etappi. Matkalla kohti eheämpää elämää. 2008. [Viitattu 28.8.2008]. Saatavissa: <http://www.etappi.net/>

Helminen J. 2008. Uusi lastensuojelulaki. Iisalmi, 9.4.2008. Savonia-ammattikorkeakoulu. Luentomoniste.

Himaharju Oy. 1999. [Viitattu 28.5.2008.] Saatavissa: <http://www.himaharju.fi/>

Johansson, E., Rantanen-Yilmaz, H. & Valtonen, P. 2003. Huostaanotto-prosessin kulku. [Viitattu 24.9.2006]. Saatavissa: <http://ixos.turkuamk.fi/terveysprojektit/thnetti/huostaanotto/>

Kaste-hanke. 2008. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 13.5.2008.] Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/hankk/hankt/sote/index.htm>

Kuoppala, T. 2008. Jälkihuoltotilastot. [Sähköpostiviesti]. Tuula.Kuoppala@stakes.fi. 15.8.2008. [Viitattu 15.8.2008].

Kyllönen, S. & Roth-Schulman, E. 2007. ”Se on sitä itsenäistymisen tukemista”. Itsenäistyvien nuorten jälkihuolto Ylä-Savossa. Savonia-ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, Iisalmi. Opinnäytetyö.

Känkänen, P. & Laaksonen, S. 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeesta. Lastensuojelun kehittämisohjelma. [Viitattu 17.10.2007] Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (N:o 361/1983). [Viitattu 14.8.2007]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (N:o 734/1992). [Viitattu 14.8.2008]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920734>

Lastensuojelulaki (N:o 417/2007). [Viitattu 22.10.2007]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lyijynen, N. & Kokko, P. 2006. Ajelehtimisesta sitoutumiseen – Toimintamalli nuorten tuettuun asumiseen. Ehjä Ry:n jälkihuoltoprojektin työtavan kuvaus. Nuorten työhönohjaus: Nupa Express.

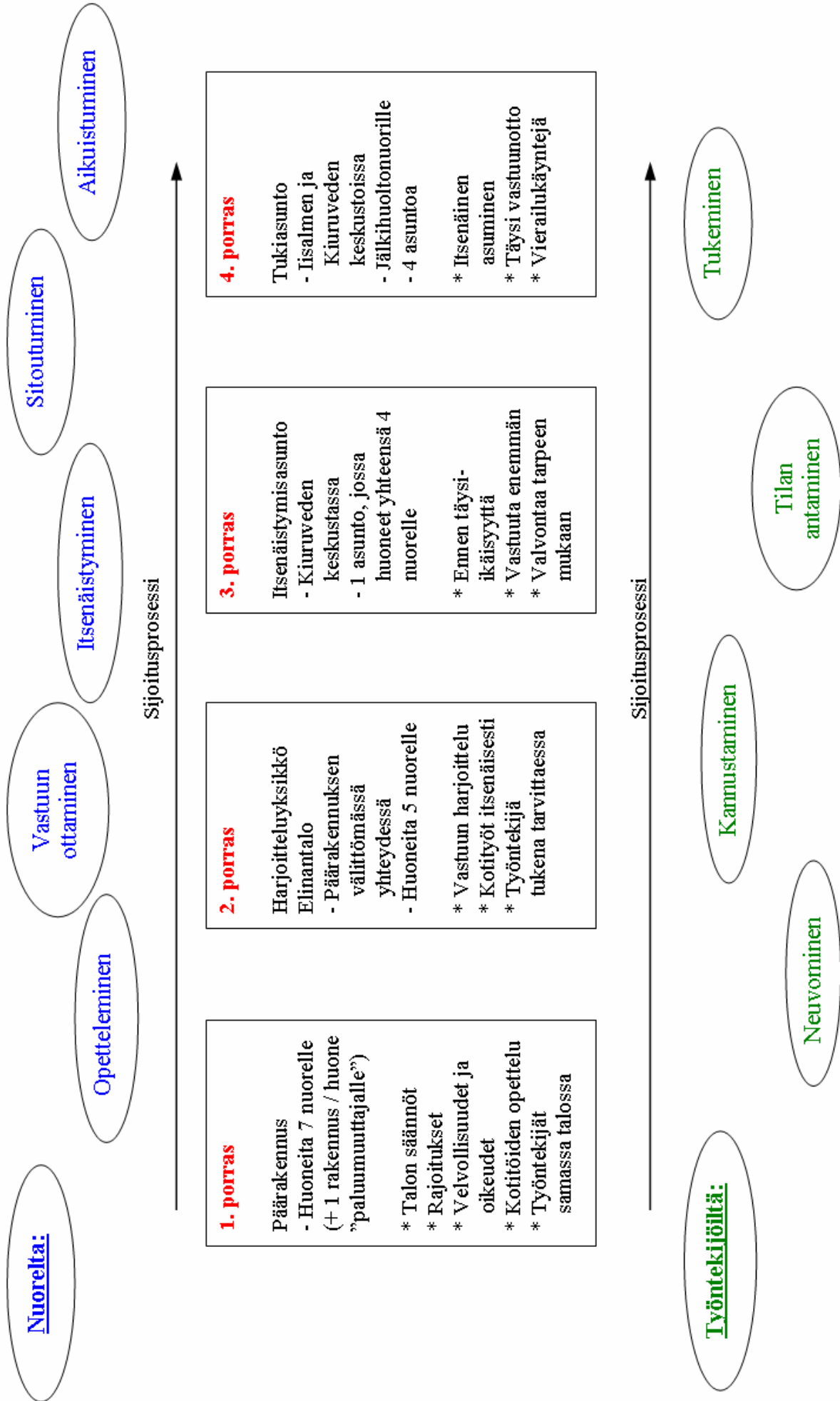
Moilanen J. & Moilanen, S. 2006. Perhekotinuoren jälkihuolto: ”Tuki eikä mikään käyttäys-kontrollisysteemi”. Savonia-ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, Iisalmi. Opinnäytetyö.

Raitakari, S. 2003. Nuorten tukiasuminen – paikka elämänhallinnan ja marginaalin rajalla. Omakolo-projektin taustaolettamukset, käytännöt ja asiakkuus. Julkaisija Nuorten Ystävät Ry: Multiprint Oy. [Viitattu: 20.8.2008.] Saatavissa:

<http://pasila2.verkkoasema.fi/uusi.nuorten-yst.fi/file.php?188>

Röntynen, T. 2008. Perhekodin toimitusjohtaja. Puhelinkeskustelu 29.5.2008. Hima-harju Oy. Kiuruvesi.

HIMAHARJUN PORRASTETTU ASUMISJÄRJESTELMÄ

SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

26.1.2008

Iisalmen yksikkö

HIMAHARJUN JÄLKIHUOLTOSELVITYS

Taustatiedot

Ikä, sukupuoli, miten pitkään olet ollut Himaharjussa, kuinka vanhana siirryt / siirryit jälkihuollon piiriin?

1. Odotukset ja suhtautuminen jälkihuoltoon

Mitä jälkihuolto on? Mitä se mielestäsi merkitsee? (Mitä siihen kuuluu ja / tai mitä siihen mielestäsi pitäisi kuulua?)

Milloin jälkihuoltoasioista pitäisi alkaa puhua nuoren kanssa? (Himaharjuun tullessa, yläasteella vai juuri ennen kahdeksaatoista ikävuotta?)

Millaiset ovat / olivat odotuksesi jälkihuollosta? Mitä ajattelit olevan?

Keneltä odotat / toivot saavasi jälkihuoltoa? (Himaharjusta, ulkopuolisesta sijoituspaikasta, sosiaalityöntekijältä vai jostakin muualta)

Oletko mielestäsi saanut / luuletko saavasi riittävästi tukea jälkihuollossa?

2. Tuen / avun tarve itsenäistymisvaiheessa

Milloin tuen tarve alkaa? Muuttuko tuen tarve? (Rahallinen apu, tuki ja turva, konkreettinen apu esim. siivouksessa)

Millaista apua tai tukea tarvitsit / luulet tarvitsevasi itsenäistymisessä? (Millaisissa asioissa? Siivous, asiointi, päihteiden käyttö jne.)

Minkäläistä valvontaa itsenäistymisvaiheessa pitäisi mielestäsi olla vai pitäisikö valvontaa olla ollenkaan? (Tarkastuskäynnit?)

Kuinka tiivistä yhteyttä halusit / haluaisit pitää Perhekotiin jälkihuollon aikana? (Kuinka usein käynti Perhekodilla, entä kuinka usein työntekijä / Perhekotivanhemmat kävisivät luonasi?)

Mikä on itsenäistymisessä vaikeinta / helpointa?

Miten työntekijät voivat auttaa itsenäistymisessä? Entä Perhekotivanhemmat?

Millaisena koet Himaharjun porrastetun asumisjärjestelmän? Onko se tarpeellinen? Kuinka tärkeänä osana itsenäistymistä koet porrastetun asumisjärjestelmän olevan? Kuinka se on toiminut, onko se tärkeää itsenäistymisen kannalta?

Saatko / oletko saanut riittävästi tukea / apua tarvittaessa? Keneltä saat apua tarvittaessa?

Missä tilanteessa koit / koet, ettet ole saanut tarvitsemaasi tukea / apua?

Milloin tuen tarve loppuu?

3. Sitoutuminen jälkihuoltoon

Millä tavoin sitoudut / sitouduit jälkihuoltoon? Mitä se sinulta edellyttää?

Mikä sai / olisi saanut sinut sitoutumaan jälkihuoltoon?

Miksi olet / et ole sitoutunut jälkihuoltoon? (Miksi et aio sitoutua jälkihuoltoon? Mitkä tekijät vaikuttavat päätökseesi?)

4. Kokemukset jälkihuollosta

Miksi jälkihuoltoa tulisi mielestäsi tarjota? (Koetko, että siitä on hyötyä sinulle? Millä tavoin?)

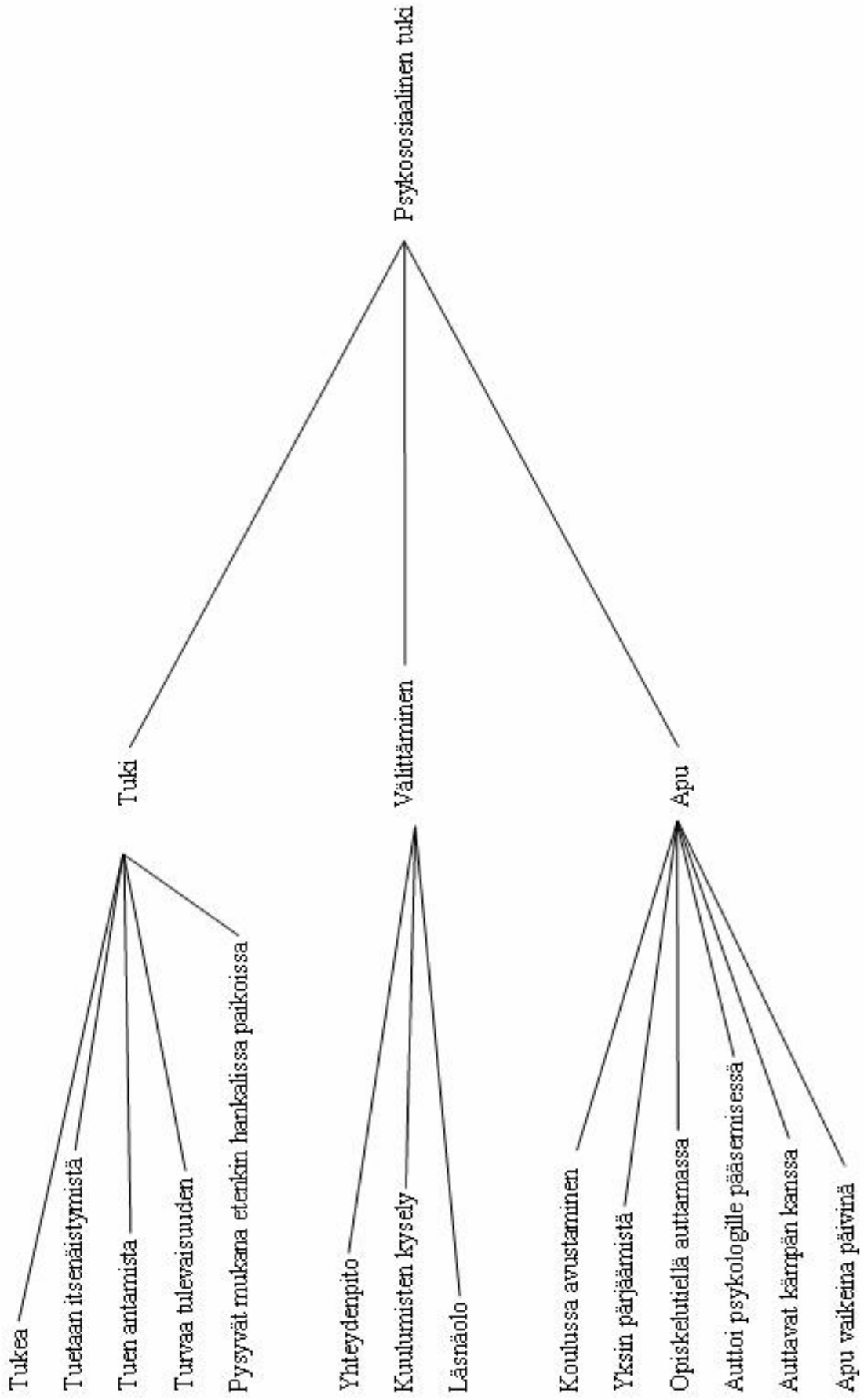
– Miten Himaharju voi mielestäsi parantaa jälkihuoltoaan?

Minkälaisia ajatuksia sinulla heräsi haastattelun aikana jälkihuollosta?

YLÄKATEGORIA

ALAKATEGORIA

PELKISTYS

Minä _____
annan suostumukseni siihen, että Savonia – ammattikorkeakoulun
opiskelijat saavat haastatella minua opinnäytetyönään
tekemäänsä tutkimukseen liittyen.
Tutkimuksessa kootaan huostaanotettujen nuorten mielipiteitä ja
kokemuksia heidän jälkihuoltoonsa liittyen.

_____ 2007

Annan suostumukseni siihen, että huollettavani

_____ saa osallistua

Savonia – ammattikorkeakoulun opiskelijoiden opinnäytetyönään tekemään tutkimukseen.

Tutkimuksessa kootaan huostaanotettujen nuorten mielipiteitä ja kokemuksia heidän jälkihuoltoonsa liittyen.

_____ 2007